

JEZIČNIK,

ali

pomenki o slovenskem pisanji.

Spisal

J. M a r n.

IV. L e t o.

V Ljubljani 1866.

Natisnil in založil J. Rudolf Milic.

Slovincem.

Kaj doživel sem na sveti? — Bog se usmil', kaj se godi! — Tako bi péti mogel s starim Kranjcem. Vsak po svoje še živeti; vsaka svojo žvergoli. — Dal sem bil lani Tovaršu in Učencu nektere pravila, da bi se po njih ravnala v svojih pomenkih o slovenskem pisanji; ali — kaj ménite, kaj sta mi naredila? Koj po XII. pomenku se potuhneta; skličeta v zbor tri rojake, katerim je naša slovenščina — pravita — pri sercu, ter se umakneta iz mojega zraka; prideržita si pa pravico ustaviti jim razgovarjanje, kakor se ustavljajo posvétovanja v deržavnih zborih, kar v XI. razgovoru res tudi storita. Vidite, kolika prederznost! Učenec, pa se bori z očitnim zborom; Tovarš, pa ustavlja zborove posvétovanja! Že sem ji hotel oprati prav po slovenski ter jima po vseh ustih povedati resnico, kar dobim iz slavne roke pismo, in v njem prvi dobri sad njihov pogovorov. Pismo je polno hvale, in ker hvala človeku le tako dobro dé, se potolažim tudi jaz. Nesita ga, si mislim, s svojimi pomenki po svetu in pokažita Slovincem njihov prvi blagi sad. Poslal ga je knez v pomenu, ki sta ga letos razložila po nekdanjem pravu slovanskem, gospod Davorin Terstenjak. Z veseljem, mi piše, prebiram v „Učit. Tovaršu“ jezikoslovne razprave ali pomenke o slovenskem pisanji. Imam prijatelja poštenega Nemca, kateri se je že dobro slovenski naučil in tudi rad prebira „Uč. Tovarša“. Enkrat mi reče: „Am liebsten lese ich, wie die vier Windischen über die Sprache disputieren; was aber der Name Windischer bedeutet, ist doch noch nicht erwiesen“. Obljubil sem mu ime razložiti, in veselilo me bode, ako se mu bode razlaga dopadla. Vpletite jo po svoji razumnosti v svoje pomenke; mislim, da sem rešil domačnost in poštenost imena „Windischer“. Glasí pa se razlaga tako-le:

Windischer in Sloven.

(Jezikoslovna čertica.)

Visokoučeni Šafařík je rekel (Slov. Starož. I. 9), da po kritičnem jezikoslovju ni ničesar našel, kar bi mu bilo služilo za gotovo razlago prvotnega pomena: Vand, Vend, Vind, in da prepušča daljno iztražbo tega predmeta prihodnjim izpraševavcem.

Skusil sem jaz že to ime iz keltskega jezika razložiti, in sicer iz vind, albus, bel, sanskr. vinat, albus, splendens, licht, klar, weisz, rekši: da so Kelti vtegnili Slovane: Vinde, to je bele, imenovati zaradi njihovih belih oblačil, pobeljenih stanova-lišč, zato: Beligrad, bela Ljubljana, ali pa zaradi njihove belejše kožne barve v razloček sosednjih uralško altajskih Čudov ali Finnov. Vendar, ker to ime je nar stareje za poznamovanje slovanskega plemena, ker ga je tudi nosila v starodavnosti poljska kraljica — Vanda, ter sem se začel prepričevati, da mora ime Vand, Vend, Vind biti slovanskega početka, in da jezik slovanski je moral ohraniti koreniko tega imena. Ime Vend, Vind so poznali že starogerški pisatelji. Plinij piše: Venedi, tako tudi tabula peuting. Tacit in Jornandes (enkrat) Veneti, Ptolomaj *Οὐενίται*, na starorimskih denarjih: Vend — brez vezilnega vokala, Jornandes sopet: Winidae, starovisokonemšk.: Winidâ, srednjevisokonemšk.: Winde, anglosaks: Veonadas. Že naš slavni rojak Miklošić je te misli, da ime: Sloveni, Slovani pomenja *ὀμόγλωττοι*, distincta voce præditi, sermonales: die deutlich Redenden.

Po mojih mislih tudi to pomenja ime: Vandj, Vendi, Vindi.

V sansk. nahajamo: vad, loqui, govoriti, z nasalom (Stärkung der Wurzel) vand, landare, slaviti, hvaliti. Pokrepčanje korenike ljubi tudi jezik slovenski, primeri: moka, korošk. monka, sansk: laghu, levis, staroslov.: lengek, litevski lengvas, novoslov.: lehek, lahek in lohek; sansk.: ahis za aghis, kača, latinsk: anguis anguilla, slov.: ogorič, staroslov.: úgorič (angorič, ongorič) itd. Tako je iz oblike: Vad mogoča oblika: Vand.

Glasnik a pa ne prestopa samo v sansk.: vi, primeri: vad, loqui, vid, vociferari, temuč tudi v staronemščini, zato najdeš: Asc in Isc, Camber in Cimber (glej Grimm, Gesch. der deutsch. Sprache II, 830.), temuč tudi v latinščini, primeri sansk.: agni, lat. ignis, slov. ogenj, sansk.: ambhra lat. imber, dež, — in v slovanščini, posebno v polabsko slovanskih narečjih, v katerih najdeš: riz, riste, namesto: raz, raste. Tako je izpričana oblika: Vind, Vindi.

Vandj, Vendi, Vindi bi toraj pomenjalo: die deutlich Redenden, Slovani, Sloveni? Kje pa imaš v slovanščini koreniko vad, vand, govoriti?

Codex Suprasl. ima: vaditi, *ἰποβάλλειν*, erwiedern, dictieren, eingeben, unterbrechen, *κατηγορεῖν*, etwas andeuten, aussprechen, sagen, toraj prvotni pomen govoriti, novoslov.: o-vaditi, aussagen, verrathen, litevski: vadinu, voco, irsk.: feadheim,

narro, geršk: $\epsilon^{\delta}\omega$, primeri še staroslov.: vadliv, novoslov. s-vaditi, wörteln, zanken. Vandī — Vendi, Vindi so toraj Slovenci, in ime je domače. Korenika vad, ved, vid, pokrepcana vand, vend, vind pa je izvorno gotovo pomenjala: rauschen, tönen, šumėti, zato v horvaškem Zagorji najdemo hosto z imenom: Vindija (Poročil je ime v Glasniku prof. Valjavec.), primeri šuma od šumeti.

Tudi v staronordskem jeziku najdeš: vid, Wald, šuma, vidólfr, Waldwolf, valsk. kjer se pred w rad stavlja g.: gwydd, Wald; zato tudi staroangleški pisatelji pogosto pišejo: Gwinidi, namesto: Winidi, Wandi, Vendi, Vindi bi toraj, kar je že tudi Kiepert mislil, vtegnilo pomenjati: prebivavce gojzdnatega sveta, in res ono okrožje, v katero gerško-rimski pisatelji stavljajo Vende, je bilo polno gojzdov, logov in šum. Ipak tudi v tem pomenu je ime Vind slovensko, ker še se je ohranilo topično poznamovanje za gojzd: Vindija. Iz prvotnih poznamovanj, šumeti, glasiti pa so se izobrazili pomeni: govoriti, primeri: govor, staroslov.: tumultus, poljsk. gvar, strepitus, sansk.: gu, sonum edere, iz tih pa drugotni pomeni: slovėti, zato sansk. vand, laudare, primeri: starovisokonemšk. thiudan, laudare, glorificare, — getheoda, govor, sermo, Sprache.

Vandi, Vendi — Vindi — Slovani — Sloveni bi toraj tudi vtegnilo pomenjati to, kar: Arja, die Ehrwürdigen, Rühmlichen, kakor ste se imenovali azijanski betvi indoevropske familie (zendška Iran — sansk. Arja), in katero ime je več arjanskih plemen iz Azije v Evropo prineslo kakor: Armenci — Arménak, Eranci — Iranci itd. To poznamovanje si je pridjala indoevropska (indogermanska) familia v razloček kodrastih (varvara, — barbarus) mongolskoturanskih plemen (glej obširniše: Haug: Ueber den ältesten Namen der sogenannten Indogermanen v allgemeine Monatsschrift für Wissenschaft in Literatur 1854. str. 785 itd. Lassen Indische Alterthumskunde I, 6.)

Vendar bi se jaz deržal v imenih: Vand, Vend, Vind, Slovan, Sloven poména: govoreč, der deutlich Redende, nasprot: Nemcu (mutus) in Vlahu (balbutiens, mlekha), kar tudi Diefenbach o imenu: deutsch terdirekši: deutsch, thiudisks, der vielleicht den Gegensatz zu dem slawischen in ganz Osteuropa gebräuchlichen Nemeč, Stummer, bildet, indem er den deutlich-Redenden, oder gar den Redenden schlechthin bedeuten kann. Freilich sind vielleicht die Deutschen eigentlich die einheimischen Leute, Volksgenossen, gentiles, von thiuda, diota, gens, aber vor dem Namen des Volkes gilt der Sprache. Der Name der Sprache dürfte demnach erst auf den Redenden übergegangen sein. (Origenes europ. str. 191.)

Ime Vende, Vinde, Windischer tedaj ni sramotno; ono pomenja to, kar Sloven, Arja, thiudisk, deutsch, den deutlich Redenden ali pa: den Rühmlichen, Edlen, Ehrwürdigen. Govorečega in sicer glasno govorečega pomenja tudi poznamovanje:

German, ktero so Nemci od Keltov dobili, pri katerih korenika izrazuje pomen: clamor, strepitus, slovenski: germeti, tonare, toraj: Germani, die mit Donnerstimme redenden. — (Prim. tudi Njemeec iz ne-jeti non capere, nicht fassen).

Ime Vindo se pogosto bere v napisih kamnov v nekdanjem Noriku in v Panonii izkopanih. Tako: Bonjata Vindonis filia. Bonjata po obliki kakor staroslov. imena: Hvalata, Milata, Svojata, Kojata, Slavata, Trebata — pomenja: Sylvia, Sylvina, Sylvestra slovaški in lužiški: bonj, grasreiche Waldhuthung, primeri slovenske: Bonjare, Bonjače itd. Druga slovenska imena zraven Vinda in Bonjate v tem napisu so: Strito, Banius, Bateja, zmisli si na domače: Štritare, Bane, Bate, Batiče i. t. d^a.

Hvala torej in slava našemu Davorinu! — Ker so mi nekaj Tovarš in Učenec, nekaj pa zborniki Krušic, Dražba in Ostroverh v svojih pomenkih nakopičili vendar dokaj plev, ki jih sam prevéti ne morem, bi se mi jako vstreglo, ko bi prijazni mi knjižniki slovenski hotli katerikrat razodéti o njih svoje misli, ki bi hvalno se vpletle pomenkom v popravke in dostavke, tudi iz tega namena, da ostanem vsaj na zadnje brez graje — z jezikom brez jeze — **Jezičnik.**

V Ljubljani, 1866.

J. M.

RAZGLED.

Razgovor.

	Stran.
I. Čerka, duh; duh pa čerka	1
II. Tar — tavar — tovar-iš-š, tabor, Davor-in	3
III. Dijak — djak, šola — škola; učenost pa krepost	4
IV. Pagan — pogan, h-ajda, jeda, ajd-ostvo	6
V. Malik — molik-lek, malikovavec, malnek, maličič	7
VI. Hrist — Krist, krist-kerst-ijan-jan, kerščenik-ica	9
VII. Krest — križ, kerst - kers - kres - nik, kres - kras - en	11
VIII. Réz-a, čerka, čerta, roš — rovaš, runa, bukva	12
IX. Bukev-va-ve, bukovski jezik, buchstab	13
X. Kni — knji — knjiga, knjižni-evni jezik, Književnik	14
XI. Knjižnik, knez — kniže, knežak-žija, kneginja	16
XII. Knez, kroma-r, degati-gba, dežmati - man	17
XIII. Krušic, Dražba, Ostroverh, o nemški knjigi slov. pisanja	18
XIV. Popravki in dostavki, Slovencem po nemški ali po slovenski	19
XV. O čerkah, f in l, bralec-vec, samostalnik-vnik	21
XVI. Samostavnik, spol, pri kovači, lici, s živaljo	22
XVII. Sklanja, ubošček-ščeka, mladenič-a-neč-nča, ribič-eč	23
XVIII. Mlin-malin-ar, berič — birič — brič, meseca, kamena-mna	24
XIX. Vatal-el, -tala-tla, Svetec-tca, -tic-a, -aj-ljoj, jak-jek, -šek-ščak	25
XX. Rab — rob, rabelj — rabljin, rablja — beljna, učiteljnik	27
XXI. Imena na -ar -er . . prapor, šator — šotor, severa-rja, dever	28
XXII. Jur-i-ij, zlod-i-ej, evangeli-ij, julija-lja	29
XXIII. Metod-i-ij, Alojzija-zja, Bazilij-a	30
XXIV. Sklanjava lastnih mošk. imen in primkov na a-e-i-o-u	31
XXV. Pravila slovniciarjev veljakov o tej sklanjavi	32
XXVI. Sklanjava moš. samostav. z ženskim koncem -a	34
XXVII. Imena na -a; pridevn. obraz.-ov-in, oča — očin, lipov-in	35
XXVIII. Na -e in -i, Koseski -ega -ita -tov, Vesel-a, Malita-lja	37

	Stran.
XXIX. Na -o in -u, Metelko -ka-ota tov, Jehu -ua -uta, razlogi za t	38
XXX. Gospod-ije-dje, kristjani-nje, človek — ljudje, z otroci	39
XXXI. Golobije, ljudije, štirije, dejanije, cvetije, zdravlje	40
XXXII. Razlogi zoper to z ozirom na potrebno edinost	42
XXXIII. Daj. ed. trakovi ne pa trakovu; razlogi za tatovu, sinovu	43
XXXIV. Trak-i-je-ovi, dni — dnevi, v koncih-éh, s eveki-mí	44
XXXV. Rod. dv. in mn. isker, mest ne meset, bark, vojsk	45
XXXVI. Žival-i-ij, misel-sli-ij, ljudij, kostij	46
XXXVII. Nebo — es — ez, slovo — es-ez, čudo — ez — ež	47
XXXVIII. Z rókoj-ój, lepi-ej, pesmim-am, déca — dézca -ica	48
XXXIX. Gorjan -e, Novomesto -a, Novo mesto — Novega mesta	49
XL. Knez, o imenu župan, purkelmaster, srenjski predstojaik	50
XLI. Župa -an, o prvotnem pomenu besede zupan — župan	52
XLII. Župa -nec, špan, različne razlage in pisave	53
XLIII. Župa -an, podžup -an, župnik — fajmošter, župnjak -nica	54
XLIV. Špan — stopan, pan -ovec, ban -ovina	56
XLV. Čeljad, voj-na-ska, vaj -voj -sko -vodja, boj, krik, rat	57
XLVI. Pan -í -na, zeman -ka, šlechtčna, šláhta	58
XLVII. Žlahta, žlahtni — žlahni, po-žlah-niti-titi se	59
XLVIII. Léh-a, š-lech-ta — šlahta, s-pol-pleme	60
XLIX. Pleme -nit -nik, rojak, ne -rod -en, blagorodni	63
L. Kralj, cesar, car -ica, carevič -evna, samodržec	64

Pomenki

o slovenskem pisanji.

I.

Res da čerka le mori,
Da le duh duha živi;
Kot telo pa duši služi,
Tak se čerka z duhom druží.

Tovars. Prav ima naš Znojemski, sem si mislil pri teh besedah. Zlate so ter vredne, da jih v čisljih imajo vsi pisatelji slovenski. — Tri leta že se méniva o slovenskem pisanji; ali se nisva kterikrat pregrešila zoper nje? — Ker naji je hudi Jezičnik spet obsodil, da se pomikava v svojih pogovorih zložno in dosledno naprej; pomniva jih dobro in ravnajva se po tem pravilu v vsem svojem djanji in pisanji. To pravilo bodi nama vodilo, bodi nama zvezda, za katero hodiva, in ni se bati, da bi hodila po dragah in temnih knjižnih tokavah ali da bi se nama celo vrat ulomil!

Učenec. Pa ne, da bi mislil ti, da sem jaz le čerka, ti pa duh? Tega nikakor ne! Straši me, kar pravi sveto pismo, da le „duh oživlja, čerka pa mori“.

T. Kaj pa, če tudi duh mori — duh, — kaj pa tedaj? Različni so duhovi, različni pisatelji, različne so torej tudi pisanja. So taki, kateri sami blazega duha dobro in lepo pišejo; drugi so sicer dobre volje, pa imajo slabo besedo ali pisavo; spet drugi pišejo mično in krasno, pa od slabih reči; in so tudi taki, kateri napačno pisarijo napačne reči.

U. Ločiti se dá tedaj: a) gerda reč — gerda beseda, b) gerda reč — lepa beseda, c) lepa reč — gerda beseda, in d) lepa reč — lepa beseda ali pisava. Kaj mi je misliti o vsaki verstí posebej?

T. Gerda reč v gerdi besedi je kača, ki očitno preži, — kdo se je ne boji? Ostudna sama na sebi se prikupiti lahko ne more, ker se ji upira že samo človeško le nekoliko olikano čutilo. — Gerda reč v lepi besedi je kača, ki skrita tiči — kako nevarna zlasti neskušeni mladini! Hud duh v mični podobni, gad v krasnem svitku, strup v sladki pijači, ki mika in pika, mori in umori! — Lepa reč v gerdi besedi je dobro jedilo v nečednem umazanem torilu, in kateri nalašč tako ravna je, grešijo z zamudo dobrih del! — Lepa reč v lepi besedi je pa dobra, slastna jed v lepi, čedni skledi, ki diši in tekne, veseli, krepi in oživljuje. Taka pisava je prava, in v taki oživlja *i* duh *i* čerka.

U. Resnica je lepa sama na sebi, bi utegnil kdo reči, ne potrebuje nobenega lepotečja; da le kaj dobrega povém ali spišem, naj že govorim ali pišem kakorkoli.

T. Res je lepa sama na sebi; ali — kadar jo oznanuješ in spisuješ ti, prihaja iz tvojih ust in iz tvojega peresa. Sram te bodi, ako je ne oblačiš lepo. Takemu se mora očitati, kar piše bistroumni Ravnikar: Kdo nima raji, da se mu kosček tudi belega kruha iz lepe rute po perilu, kakor iz umazane nagnusne cunje podá? Jelite, še jedli bi ga ne? Ravno tako spakedrana beseda še tako lepi nauk, če vam ne, pa drugim Slovencem priskuti. Ravno za to, ker je lepi nauk meni in vam le toliko pri sercu, tudi mislim, da ga moramo v lepo, čedno besedo obleči.

U. Pač res! Komur koli je mar dober nauk, tega je tudi skerb, da dobro in lepo uči, prav in lično piše. To vodilo bodi tudi nama zlato pravilo!

T. Človek ima dušo in telo; telo brez duše je truplo. Le dokler se duša s telesom druží, je popolnoma človek. — Loči se sicer pismenost ali slovesnost (književnost) v sveto in svétovno, v duhovno in neduhovno ali posvetno; toda v resnici bi se ne smela. Čim lepše bi se vjemala, tém lepše bi cvetla, in čim lepši cvet, tém boljši sad. Zdrava bi bila po tem duša, zdravo bi bilo tudi telo. Od nekdaj pa veljá:

V telesu zdravem duša zdrava,
To je na svétu sreča prava.

II.

U. Da si olikava slovensko pisavo, sva se lani v svojih pomenkih lotila pisma, ktero je nama drugo leto Jezičnik bil dal na pot. Ker sva dospela še le do tretje verste, naji je poslal spet letos po svetu, in ker sva se midva prederznila razlagati mu primek njegov, naji je tudi on prav jezično zaznamoval pred vsemi Slovenci, češ, sej sta posla moja, eden tovarnik ali tovarš, eden sluga ali dijak!

T. Jezičnik meni, da je tovar slovenska beseda, pa ne ve, da je iz madjarske tar (thesaurus, zaklad), in da je tovarš to, kar tavernik (tavernicus, blagaj-nik), ki sedanji čas tolikanj slovi po državi nekdej slovenski!

U. Kaj pa še! Beri, kar piše zoper to naš Davorin v slov. Glasniku X, 12:

„Tabor se vjema s starorusko: tavar, stan, litevski: tavora, Zelt, Laube, Bude, Verkaufslade, Waare po Nesselmanu, polski: tovar, slov. tovor že v pomenu: Saum, Last, Waare. Tabor je iz tavor po izmenjavi glasnikov v z b; primeri: javor in jabor, staroslov. ogavje, Abscheu slov. gabiti, iva in iba i. t. d.

Beseda tovor torej ni madžarska, kakor je slavni Šafařík mislil (Alterth. II. 167.), temuč litevskoslovanska, ker Litovci niso nikdar z Madžari prišli v dotiko in tudi nimajo nobene madžarske besede v svojem jeziku. Iz tavar je: Tavernik „Tavernicus“, magnas thesauro praefectus. Gotovo je tudi iz: tavar, tovor, slov. tovaroš, tovariš, tovarš, Zeltgenosse, contubernalis“.

T. I sej pravim, da je tovarš to, kar tavernik! Ako je pa tar - tavar - tovar beseda slovenska, mi je tem ljubše, ker bi tudi jaz rad Slovenec ostal. — Miklosiĉ piše o staroslov. besedi tovar' (onus, merx, facultates), da se glasi novoslov. tovor (onus, clitella), tovoriti, tovorni konj, tovarnik (Säumer, Weinhändler), hrov. serb. tovarac (asellus), tovarnik (agaso), in da je v bulgar. turšk. rusov., in madj. tárnok je tavernicus. — Novoslovenska tovarš pa se piše stsl. tovarišt' — išč' - iš' (socius, commilito), tudi nsl. in hrov. tovaruš - iš - ih, madj. társ socius.

U. Zdaj pa porečem, naj Davorin svoje ime primerja s tabor, ker se d z t ravno tolikrat menja, kakor b z v. Skorej bi djal, da je Davor iz daviti in -or je že take ne-

kako mongolska ali tatarska končina ter poménja tistega, ki žive davi ali končuje!

T. Davor je bil poganskim Slovenom menda to, kar Mars malikovavskim Rimljanom, in davorija t. j. bojna pesem, davoriti t. j. na boj peti, in Davorin - Martin! — Tabor je res tudi v rum. taberē, v alban. madj., v serb., v slovenskem sploh znana (castra, cohors, bellum, Wagenburg, festes Lager, Hürde). V nekdanji nemščini se bere sicer *täber* ali kaže se, da je beseda ondi tuja, v slovanskih pa navadna.

U. Pri nas povsod, in koliko tabrov je sim ter tje po slovenskih goricah, krog starih cerkvá, po gorah, kodar so germade žgali o turških vojskah! Zastran oblike tabor in taber vid. Jezič. II, 1. — Kar mi pa pri tvojem imenu ni všeč, je zdaj to, da se ti še prav ne pišeš: tovarš nam. tovariš - *uš* - *oš* ali celo tovarišč!

T. V ruskem se je ohranila stsl. oblika, v českem pisarijo *tovaryš* in po tem *tovaryšiti*, *tovaryštvo* . . ; v nsl. so jeli nekteri rabiti staro obliko *tovariš*, kakor pišejo tudi *varih* - *eh* - *uh*, drugi prav veljavni pa *varh*, *tovarš*. Metelko ima med obrazili tudi posamne pismena, p. *h*, *š*, *g*, *k* . . in ker pravimo tovarsica, tovarštvo ne pa tovarušica, tovarištvo, torej se ravnám po tem pravilu, dokler se mi ne skaže napaka. Sicer pa mi je zlasti skerbeti, da bode *to var*, kar ga naberem, dobra roba, da bode res blago Slovincem, kakor veli Jezičnik.

U. Meni pa kaže, naj ti služim in strežem in pohlevno odnašam. Ako torej hočeš, da bodem jaz tebi v novem letu sluga ali posel, bodi ti meni *varh*, sej pravi poredni Marko, da je *to varš* „à varijem — quasi *custos alterius*“ (cf. Glosar. Slav. 1792)!

III.

T. Naj veljá! Da si mi ti sluga ali posel, bodem ti jaz *varh* v novem letu; sej tako je določil tvoje imé Jezičnik sam.

U. Jezičnik ne vé, da je imé *dijak* slovensko; in — kakor si ti si domišljeval, da si *tavernik*, tako si smem jaz, da sem *deák*, ki sedanji čas zvonec nosi po deržavi nekđaj slovenski — sam nekđaj Slovenec!

T. Tedaj sva Slovenca oba! Kako mi znaš to razkazati?

U. Ime djak — dijak je iz djati (diti — deti — dejati, dicere, facere vid. Jezičn. III, 14.), in že nekdam je pel od njegga pesnik: *Multa tulit fecitque puer* —

T. Oho! Ime tvoje je iz geršk. *διάκονος*, lat. *diaconus*, slov. služnik, in je s konca bilo le duhovnega pomena: služnik v cerkvenih rečeh, v duhovskih opravilih. Tiste mladenče, ktere so pripravljali za rédovni ali duhovski stan ter jih vadili v potrebnih vednostih (čitati ali brati, peti.), so imenovali diakone — dijake; torej se reče dijak časih le cerkveni bravec (*lector*), pevec i. t. d.

U. Ker je v naši cerkvi latinski jezik obredni, so se učili zlasti tega, in morebiti za to se zove dijak tudi *latinec*, in zdaj posebno učenec latinskih šol?

T. Kakor dijak, tako je tudi šola gerška beseda *σχολή*, a) *otium* (*Mufse*) t. j. prazni ali prosti čas, ki se obrača v učenje, in b) *schola* t. j. mesto, kjer se uči, torej učilišče, učilnica. Beseda *schola* (*scola*, *scuola*) je indoevropska, sprejeta tudi v slovanske jezike sploh (*škola* — *šola*, *školnik* — *šolnik*).

U. To je dobro, da sem se poprijel imena „učenec“; to je vsaj slovensko, če tudi ne slovansko (cf. Jezičn. I, 1.). „Dijak“ je po tvoje beseda gerška, gerški „šolar“ je slovenski „praznik“, „študent“ je ime latinsko. Skorej bi kazalo, da bi oponovil Markovo „listmarnek“ (*literarum studiosus*), ko bi slovenska list (*folium*) ne pomenila latinske „literae“ le v smislu pismo (*epistola*)!

T. Dasiravno se je v šolskih zadevah marsikaj spremenilo, — učenci sami niso več tako cerkveni ali duhovni; vendar se je gerški naslov dijak ohranil skorej po vseh jezikih slovanskih. Stsl. dijak je *diaconus*, sacerdos; serb. dijak ali djak (*discipulus*), mn. djaci, v pesmih tudi djakovi, in djakon (*diaconus*); polj. in česki se glasi žak (*der Schüler*; staročes. *Diacon*; *Sänger*), žakovstvo (*die Schuljugend*; stčes. *Klerisei*, *Geistlichkeit*).

U. Taki pogani pa spet nismo, kakor nekteri vpijejo! Pač so eni prebogaboječji, kakor pravijo; vendar — mnogo jih je tudi sedanji čas še po srednjih šolah, katerim je prava duhovna olika mar in res, in kateri si lepo prizadévajo rasti v modrosti in pobožnosti ter strinjati tako pravo znanje s pravim djanjem.

T. Da bi le res bilo! Kaj ti pomaga dim v glavi, ako je pa v sercu led? Le ako je toplo v tvojem sercu in jasno v tvoji glavi, le tedaj si jak, in če tudi slovenski deák! K temu budi nas vse pesnik, ki pôje:

Blagor trikrat sercu, blagor glavi,
Kjer se učenost s krepostjo objema!
Njegov venec v nevenljivi slavi
K slavnem' djanju pozne vnuke vnema. (Ž.)

IV.

T. Taki pogani pa spet nismo učenci, kakor nekteri vpijejo, si djal; ali pa tudi veš, kaj se pravi pogan, pogan-ski, poganstvo?

U. To, kar pravimo kranjski Slovenci ajd, ajdovski, ajdovstvo — ali ne?

T. Da, in stsl. se je djalo, kakor piše Miklosič, poganin', tudi serb. in polj., in pogan', pogan'c', pogan'sk' gentilis, pogan'stvo gentiles; pogan' adj. *ἰθρικός* gentilis, impurus, barbaricus, nsl. pogan teufelchen; ti pogan ti, pravijo beli Kranjci krog Metlike.

U. Pa tudi štajarski Slovenci krog Ščavnice, kakor piše Terstenjak. Ti pogan ti! — veli žaljena mati nesnažnemu otroku.

T. Pogan vrág spiritus immundus habd. bulg. serb., pogan impurus; pogan f. stercus, poganija coll. impuri (das unreine Gesindel — Vuk), poganiti polluere, o — poganiti se pollui; klruss. pohanyj sordidus magy. pogány; pohanka heidekorn; nota russ. dial. poganka pro mys' (Mikl.).

U. Zdí se mi, da sveto pismo poganstvo velikrat imenuje nesnago, nečistost, gnusobo (turpitude, abominatio).

T. V nemškem se loči a) der Heide (ethnicus, paganus, ajd), b) die Heide (loca deserta, inculta, pušča, rus. step-í), c) das Heidekorn (čes. pohanka, rus. grečiha, slov. h-ajda, h-ajdina, jejda — jeda).

U. Mislil bi, da je jeda slovenska beseda, ki nam kaže navadno jed kmetovo, kakor trava iz truti (natruti, nutrire) navadno jed živalsko (Metelko)! Sicer pa ne vém še prav, od kod je beseda pogan, in kaj mi prav zaznamnja ajd, ajdovstvo?

T. Pogan je iz lat. besede pagus (Gau, Dorf, v staronem. tudi die Haide — Heide), paganus (Landmann, Dorfbewohner, der Heide). Cerkevna zgodovina pripoveduje, da so posebno za cesarja Teodozija, kateri je v 4. veku nekoliko huje pritiskati jel malikovavce, le-ti se umikati začeli na kmete, na deželo, v hribe, v puste in samotne kraje, kjer so lože brez strahu čestili svoje malike, in tako so se imenovali malikovavci po vaséh lat. pagani (Dorfbewohner, Heiden), in malikovavstvo se je zvalo paganismus (Dorfreligion, Heidenthum).

U. Po tem takem je pač vse eno, ali pišem pogan, poganstvo, ali ajd, ajdovstvo, ker uno je latinsko, to pa nemško imenovanje. „Jeda“ vendar rad pravim s kranjskim Gorencem, ker se mi glasi slovenski, in ker je jeda (heda — hajda — ajda) steber naroda slovenskega.

T. Ker imamo besedo ajd, ajda, ajdovstvo v tej obliki le mi zahodnji Slovenci, Nemcem bližnji sosedje; ker se staroslovenski glasi pogan, poganški, poganstvo; ker je ta navadna skorej v vseh družih jezicih slovanskih: bi bilo pametno, da se je poprimemo i mi Slovenci.

U. Zakaj še pišejo eni pogan, poganstvo, eni pa pagan, paganstvo?

T. O tej reči beri, kar ima Janežič v 32. §. V, 1. b.

U. „Samoglasniki se med seboj menjavajo ali čredijo, kakor je to lepoglasju po godu: *a* se menjava z *o*, sosebnost v tujkah, včasih pa tudi v domačicah, n. pr. bob - faba, gost - Gast, kobila - cavalus, koleda - calendae, morje - mare, Mohor - Mohar, nos - nasus, obá - ambo, oltar - altare, opat - abbas, orati - arare, praprot - praprat, pogan - pagan, rakita - rokita, sol - sal, tovor - tovar, vozotaj - vozataj«.

V.

U. Malikovavci so se latinski imenovali pagani, in malikovavstvo se je zvalo paganismus. Kakor pagani, poganstvo pišejo eni tudi molikovavci, molikovavstvo — ali po istem pravilu?

T. Malik je gr. lat. idolum (ἰδωλον, Götze, Götzenbild), malikovavec je idololatra in malikovavstvo idololatria; v inih slovanskih: krivi bog, lažni božek, idol, kumir, balvan i. t. d.

U. Ali drugi Slovani nimajo naše besede? Jeli že spet tuja?

T. „Hoc germ. est originis“ — piše Miklosiĉ.

U. Ki vrabec! Kakor jeseni iz germa, kadar se potrese, vrabci — tako letijo iz njegovega germ. — a besede tujke sim ter tje po slovarju! Ali mi znaš kaj več povedati o tej besedi?

T. Razlagali so jo eni a) iz moliti, češ, neznabogi (Heiden), ki ne poznajo pravega Boga, molijo stvari, krive bogove, ter jih po božje čestijo, in le-ti pisarijo po tem molik, molikovati, molikovavec.

U. Vodnik piše tudi tako; ali ni to razlaganje dobro in ovo pisanje pravo?

T. Molik, češ. modla (das Idol o. Götzenbild, st. das Modell), modlar (der Götzendiener, Abgötter), je po Jungmanu iz lat. modulus.

U. Sej pravi Čeh modliti (slov. prositi) in modliti se (slov. moliti), kakor kridlo, šidlo, pisadlo nam. slovenskega krilo, šilo, pisalo i. t. d. Čemu toraj razlagati iz latinščine!

T. Drugi razlagajo ime malik b) iz mali, mali bog (lar, Hausgötze), in Jarnik piše malik - maliĉ (kleiner Abgott), maljĉik (homunculus, infantulus); slov. mali, maliĉ, maliĉko, parvus, parvulus; češ. malik, maliĉek — mališek, rus. maloj, maljĉik v tistem pomenu.

U. Ali ne popisuje po teh mislih sv. pismo malikovavstva in njegovega začetja (cf. Modr. 14, 15.)? Tudi česko-slovenska pesmica poje: Kar je malo — Res je zalo — Res je ljubo i. t. d.

T. Spet drugi likajo besedo malik c) iz gotovskega man-lik (manleik-lih), svn. manalikh o t. j. človeku podoben, ker so bogove ali malike delali si po človeški podobi (cf. Modr. 13, 13).

U. Ali je to Miklosiĉev germ.?

T. Miklosiĉ piše d) k besedici stsl. mal' (parvus, pauci): nsl. mali, nota malik (mal'k malika) statua meg. idolum meg. malus genius lex. hišni malik lar lex. echo; malik leti oberkr. malikova služba trub. malikovati trub. croat. malik, maliĉac, maliĉiĉ spirito folletto Veglia glasn. 1860. II, 8: hoc germ. est originis cf. ags. mael signum, imago ztschr. 7, 225. Pott. 2. I. 293.

U. To je previsoka nemščina! Iz nemškega Mal t. j. Denkmal (Bild, Figur, Zeichen) je slovenski malik, malikovati, malikovavec? Zakaj pa ne pravimo po tem malovati, malovec?

T. I meni se to čudno zdi. Malik je v slov. edina beseda na ik-ika (cf. molek — molka t. j. čislo, kronica, brojanice, Rosenkranz); *k* se vseskozi derži, torej gre k deblu; in kaj veljá, da je malik razlagati e) iz hebrejskega mlk — melek (malek, milko, molok-ch), kar pomeni gospod, vladar; sej so mislili neznabogi malike si gospode in vladarje svoje (cf. Modr. 13, 2. „rectores mundi“ in Mikl. bolvan'nik ἀρχων princeps, moloch).

U. Da se malik réče jek, odmev (echo), in da je po gorenjem Kranjskem v navadi, to vém. Ne sme se toraj pisati malnek (prim. „Malnek duhovnih vaj“ Dan. 1852)?

T. Malik, maličac, maličić, v benetačkom narečji „spirito foletto“ in „malus genius“ se vjema, in o unem pravi Glasnikov dopisnik, da cekinov prinese, če se mu da dobrih jel!

VI.

U. Pustiva malikovavstvo, kakor so pustili Slovani poganstvo in malikovavstvo, in so sprejeli kristjanstvo in s kerščanstvom vred so še le dobili pravo pisanje. Preden govoriva o tem, pomeniva se o imenih kristijan — kristjan — kerstjan, kerščenik — kerščanski — kerščanstvo, in o njihovi različni pisavi.

T. Da razvidiš njihov pravi pomen, védi, kar nam kaže staroslovenski kr'st': a) χριστός in sicer a) Christus, β) christus ali unctus; b) βαπτιστής-σμός, to je a) Baptista, β) baptismus; c) σταυρός crux. To so pglavitni pomeni, po kterih se dajo določiti vse te besede v kateri koli pisavi pri teh ali unih Slovanih. Da jih bolje spoznaš, razdrobiva si besedo in preiskujva jo po čerkah in zlogih kar po versti.

U. Bere se v slovanskih knjigah Hrist in Krist in od tod hristijan in kristijan, uno po gerški, to pa po latinski ali zahodnji šegi.

T. Krščanin — „tako sebe zovu Srbi zakona Rimskoga (jer oni mjesto Isus Hristos kažu Isu Krst), a one, koji su zakona Grčkoga, zovu hriščanima (jer ovi govore Hristos)“ — piše Vuk Stefanović.

U. Zakaj pišemo zdaj kristjan, zdaj kerstjan, kristjanstvo pa kerstjanstvo?

T. Da se nam je *í* v kristjan ohranil iz gerš., lat.,

nemškega, je gotovo. — V stsl. je kr'st', torej polglasnik za r, ki ga pa v novosl., kakor v tisuč in tisuč besedah devamo za prvim koreninskim soglasnikom (p. poln, solnce, smert, berdo, berzda nam. stsl. pl'n, sl'nce, smr't, br'do, br'zda itd.), da pravimo kerst nam. krest, kerstjan n. krestjan. V českem je še v rabi oblika křest'an, mn. křest'ane, stč. křestěné kakor v srn. kerstene, christen t. j. krestiti (baptizare, christianum facere), in v rus. krest, krestjanin i. t. d.

U. V slovenskem pa nam nič več ne rabi ta oblika?

T. Nahaja se pač v brizinskih spominkih: l. 3. „i zue-temu creztu“ (kr'stu) jure pro (Joanne) baptista accipimus, prout et aliae confessiones habent: quamquam Dalmatae nunc Christum ipsum vocent Kerst, et Isukerst, ut videbis ex speciminibus, ipsoque Nostro inferius. In l. 20. „creztu“ (kr'stu) vides hic usurpari alio sensu, i. e. baptismi aut fidei christianae, aut ipsius Christi, quod vidisti supra l. 3. usurpatum pro (Joanne) baptista (Kop. glag. cloz.). —

U. Ktero je bolje pisariti kristijan, kristijanski ali kristjan, kristjanski?

T. Staroslovenščini, kakor tudi sploh jugoslovanskim jezikom, se bolje podá perva pisava. Tudi v novoslovenščini pišejo mnogi kristijan po vsi pravici. Ker se pa končnica an, z vstavljenim soglasnikom j, ali prav za prav končnica jan brez težkote veže s samostavnikom krist - kerst, toraj nam je že tudi gotova pisava kristjan, kristjanstvo. Po navadni menjavi soglasnikov se nam je napravila oblika kerščan-ski, kerščanstvo n. kerstjan-ski, kerstjanstvo (cf. mestjan - meščan, Korintjan — Korinčan).

U. Kerščenik je pa iz deležnika terpne dobe od glagola kerstiti — kerstien — kerščen, in od tod kerščenik (stsl. kr'stenik' christianus), kerščenica. Kako je vendar to, da po mestih deklam pravimo kerščenice — keršenice?

T. Kopitar piše na to: „Nota Russis dominis servos rusticos vocari krest'jane, itemque Carniolis servas (ancillas) kr'sščenice; nescias utrum a paganismi tempore, an quia sacerdotes plebem suam pro charissimis christianis salutent“ (glag. cloz.). In prijatelj njegov, serbski starina Vuk: „Kalu-gjeri (monachi) zovu svakoga čovjeka hrišćaninom (kad mu ne znadu imena), kao i ženu hrišćanicom ili hrišćankom“.

VII.

T. Rusje še sedaj kmetom pravijo krestjani, kmetičam krestjanke, in kmečki stan jim je krestjanstvo (Bauernstand).

U. To je tatarsko ali mongolsko, ne pa slovensko!

T. Res je, da v staroslovenskem ne dobim besede krestjan v tem pomenu.

U. Družina je bila kerščanska, gospôda pa poganska; ali ni to simtertje še? Kmeta zovejo tako, češ, da je vera samo zanj, za gospôda pa ne! — Le tedaj bi kmet smel se imenovati krestjan, ker ima največ križev, sej je krest tudi križ, in prekerstiti se (v serb. rus.) t. j. prekrižati se.

T. Vsak stan ima svoj križ (tudi stsl.: a lat. *crux*, *cruis* vel *potius* a germ. ahd. *chriuze* mhd. *kriuze* — Mikl.), samo da se v vsakem stanu ne kaže tako očitno.

U. Kerščenik je torej kerščen (baptizatus) človek, kerstnik pa je v sedanji slovenščini to, kar kerstitelj (baptizans).

T. Kerstnik (stsl. *kr'st'nik'*) je v nekdanji slovenščini tisti, ki se ima kerstiti (baptizandus), tudi novoslovenski (Täuf-ling, Murko); vendar sedaj sploh le tisti, ki kersti (baptista, Täufer). Bulgari velijo *kr'snik* kumu ali botru (Gevatter).

U. I Slovenci pravimo *kresnik* ali *kersnik* nam. *kerstnik*, čigar god se krasno obhaja o kresu, mesca rožnika ali junija, ki ga Vodnik zove tudi *krésnik*.

T. Iz poganstva se je marsikaj povzdignilo in posvetilo v kerščanstvo; da bi se le obhajalo vselej v pravem duhu! *Krés* je stsl. *εροπή* *temporum mutatio*, *solstitium* (nsl. a) *Sonnenwende*, b) *Johannisfest - feuer*). Znane so lastne imena p. *Kristan*, *Kerstnik*, *Krasnik*, *Kresnik*, *Kersnik* i. t. d. Čudno, da se je po kmetih ohranila pogostoma v obliki *Kresnik*, po mestih pa se glasi večidel *Kersnik*.

U. Ali se *Kresnik* in *Krasnik*, *kresen* in *krasen*, *kres* in *kras* tudi vjema?

T. Vjema se gotovo, in morebiti celo tako, kakor *zél* (cf. gr. lat. *zelus*) pa *zal* (vid. II. Jezič. 10.). V ruskem in českem je *krasen* tudi lep, rudeč; *krasněti* (roth — glühend werden); *krasa*, *krasota* (*venustas*, *pulchritudo*), *krasavec* t. j. lep dečko, *krasavica* t. j. lepa deklica.

U. Ko bi *krasavica* ne bila tolikrat *krastavica*, *krasavec* ne *krastavec* (*krasta scabies* mhd. *kratz*)!

T. „Srbi pripovijedaju, da se zmija zvala krasa, dok nije bila Jevu prevarila“ (Vuk.).

U. Ali ni naš Kras iz krasiti, krasen? Kako ponosni bi bili ondaj naši Kraševci.

T. Kakor „lucus a non lucendo“ — bi se smel Kras imenovati po svoji nekdanji krasoti, ktera je pa že davno šla rakom žvižgat po morji jadranskem!

VIII.

U. S kerščanstvom so dobili Slovėni pravo pisanje; káko so imeli v poganstvu? ali prej niso znali pisati?

T. Kaže se mi, da so razodėvali svoje misli in umėnja najprej rezljaje (čerkaje in čertaje), potem slikaje, in slednjič pisaje.

U. Razjasni mi to, prosim!

T. Černorizec ali menih Hraber piše o pismenih slovenskih v X. veku: „Prėzde ubo Slověne ne imėhú knig', nù čr'tami i rezami č'tėhú i gataahú, pogani sùšte“. (Šaf. Pam.) In Rački mėni, da „črtami čitahu (štėli), a riezami gatahu (tolmačili, ugibali)“. (Pismo slovjen.)

U. Rez, i ali reza, e, čerka in čerta — kako se ločijo te besede?

T. Pervotno se strinjajo v pomembí svoji. Réza je stsl. incisura, rézati in čr'tati je stsl. incidere, scindere. Ne vėm, ali čerka drugim Slovanom res ni znana — kali? Najbolje jo zaznamnja Murko: „čerk etwas Hingekritzelt z. B. apex in scriptura (d. i. ein Federzug, ein unvollendeter Buchstab — Cigale), čerka Buchstabe, čerkati litteras exarare eig. Buchstaben einschneiden; gem. kratzen, schlecht schreiben, kritzeln; nach Gutm. buchstabiren, čerknja der Beistrich“.

U. In kaj je čerta?

T. Čerta, stsl. čr'ta, je linea, čertica lineola, čr'tanije linea, scriptura, iz korenike čar ali kar (čerta = čara, fissura, incisura), in novosl. čertalo (a. Pflugeisen, b. Lineal).

U. Poganski Germani so imeli svoje rune; kaj pa Slovėni?

T. Slovėni so imeli pa svoje. Nekoliko spomina se je še celo med Slovenci ohranilo, kteri si v roš ali rovaš vrezujejo gotove znamenja v razne namene. Roš ali rovaš das

Kerbholz d. i. der Rasch, piše Murko, worauf die Arbeitstage geschnitten wurden; in Jarnik: rovaš das Kerbholz; in Kärnten gewöhnlich nach dem Slaw. Rofh genannt, v. réti (veralt. fließen, rinnen); Rački pa: rovaš od rov, iz riti fodere, ter kaže, da runa pervobitno znamenuje čertati, rezati (runse = Schnitt od. ausgehauenes Zeichen in den Grenz- und Marksteinen — Adellung), stnem. rûna susurro (cf. raunen), mysterium = runa, gledé na pismo: tajno, čarobno pisme i. t. d. In po njem piše Sim. Ljubić: „Črte su jim (Slovenom) služile za brojeve, a rieze za gatanje; s toga ni črte ni rieze nebiahu knjige t. j. pismena, naime glasovni znaci, nu samo slikovni. Te su se rieze činile na drvu i na kamenu. U tu svrhu upotrebljavali su drvo nazvano bukva, udielano na način rabuša, rovaša, dasaka (cf. desky pravdodatné v Kraljedv. rukop.), prutova, štapa i. t. d., kano obljubljena tvar za uriezanje znakova, te odatle bukva - littera - érta - riez (Vid. knjiž. poviest. I).“

IX.

T. „Poviest pismenosti upoznaje kod svih naroda samo dvoje pismo, t. j. slikovno (figurativno) i glasovno (fonetično)“. — „Toli u Germanov koli u Slovjenov naj milije drvo bijaše bukva, iz koje se činjahu pomenuti pruti i daske za crte i rieze, kô što se na njih takodje urjezavahu ovi znakovi. Odavle nord. runstafr - runstab isto je, što bokstafr - buchstab, kô što runa i goth. bôka = γράμμα, littera. U Slovjenov pako bukvy - bukvy znamenuje takodje γράμμα, littera tako, da u tom obziru čr'ty - rézy - bukvy jedno znamenuju (vid. Rački pis. slov. str. 44 — 45)“.

U. Ali se ne bojiš Jezičnika?

T. Kaj bi se ga bal; sej je to, kar sem doslej povedal, prav lahko uméti.

U. Bukev ali bukva je drevo; knjigo pa imenujemo bukve le v množnem številu: bukve, quia veteres in corticibus arborum, fagi etc. scribebant, pravi Marko.

T. Stsl. bukvy — k've (čes. rus. polj. buk, buka-va-ev) pomeni a) fagus (die Buche), b) littera (der Buchstabe), in bukvar' abecedarium, grammaticus; tako tudi rus. in serb.: bukvar (das Abcbuch), bukvarac (der abc Schüler, puer ele-

menta discens), bukvice (azbuka, azbukvice, das Abe, elementa), bukovar (Buchenstab); v množnini je stsl. a) epistola (der Brief, cf. litterae et ἐπιστολά), b) liber (das Buch). Nsl. bukve: bukvi trub. bukovski jezik lingua latina lex. gr. φυτόν lat. fagus ahd. buoha curt. I. 160. and. bók fagus, liber goth. boka sg. littera pl. liber, epistola ahd. buoh ags. bok. e germ. nos mutuatos esse et consona k et vocalis u arguunt — piše Miklosič.

U. Bukovski jezik t. j. die Büchersprache, kar pravimo sedaj tudi knjižni ali književni jezik, ne pa lingua latina?

T. Ker je ravno latinski jezik tedaj veljal in slovel v bukvah ali knjigah, v šolah in vradnih listinah, torej ga je Truber tako zaznamnjel; poznej je bil bukovski jezik nemški tudi pri nas, in sedaj si pomaga slovenski tu in tam v očitne pisma in učilišča ter zahteva tisto veljavo, katero ima že v domači knjigi.

U. Ktero mu pa še vedno krati nemški - bukovski jezik! Zakaj neki pravi Nемеc čerkam ali pismenkam „Buchstaben“?

T. »Auf Buchenstäbe wurden bei den alten Deutschen Zeichen eingeritzt; diese Stäbe streute man auf den Boden, wie es der Zufall gab, las sie wieder auf, bildete ein Wort daraus und weissagte damit. Daher der Name Buchstaben und lesen«. — (Vid. Bauer Gramm. §. 11.) — Tistega vira so lat. liber, lego - colligo, slov. list, bukve, berem - prebiram, in kakor se Latinec in Nемеc ne ogiba onih besedi, tako se jih tudi Slovencu ni treba, dasi ravno ne režemo in ne čertamo več z rezalom ili čertalom v bukov les, niti v listje niti v ličeje niti v bičeje, ampak pišemo s peresom, in če tudi ne tiskarimo več z lesenimi bukovimi paličicami, ampak z železnimi šibičicami!

X.

U. Bukve so nam v sedanji pisavi tudi knjiga, in prav pogostoma rabimo to besedo; ali je pa slovenska?

T. Kniga t. j. kitajska beseda king, pravi Šafarik (Starož. I, 23.); Rački jo pa vendar razlaga slovenski, češ, da pomeni iz k'n — kon — ku — : α) kovati, β) rezati, tvoriti reze, čerte, slike, obraze v les, kakor litv. kun - as znamekuje obraz, telo (cf. Hanuš). »Odavle imali bismo čr'ta, réza, buky, k'niga, četiri rieči za isti pojem« (Pis. slov. st. 48.)

U. V novoslovenskem se piše, kar vem, še le nekaj let; kako je bilo v staroslovenskem?

T. V staroslovenščini je dobro znana, in ima po Miklošiču te-le pomene: 1) sg. et pl. *γράμμα* littera; 2) pl. a) scriptura, b) liber, c) epistola, d) tabulae, e) ars scribendi. Tako je navadna sedaj menda po vseh jezicih slovanskih. Serb p. pravi: zna knjigu t. j. čitati, pisati; diete dati na knjigu t. j. v šolo (zum Studieren), knjigonoša mu je pismonoša (tabellarius, der Briefträger), knjižar - gar (librarius, der Buchbinder u. Buchhändler), knjižarnica (officina libraria) i. t. d.

U. Ali ne pišejo eni tudi kniga?

T. Severni Slovani imajo to obliko, južni pa pišejo sploh le knjiga. Staroslovenščina kaže navadno kniga, vendar ni gotovo. Okrog Lutomera pravijo neki knjiga t. j. knjiga (Vid. Glasn. III.) Ker se Slovenci v tem vjemamo z Jugoslovani, pišemo torej raji tudi mi: knjiga, knjižnik, knjižen, književen, knjižestvo i. t. d.

U. Grajalo se je že, da pišemo nepravilno: „duševna omika, književni jezik“, od duša, knjiga, namesti: dušna ali duhovna omika, knjižnijek, ker prilogi iz ženskih imen se ne narejajo na ev, ampak na ni, na, no, izjemši primerljaj pri drevesih: lipovo, brezovo, verbovo, murbovo drevo, n. lipa, breza, verba, murba i. t. d. (Vid. Nov. 1862).

T. Res je to, in stsl. ima le kniž'n' scripturae, libri; kniž'nik' scriba, kniž'stvo scriptura; pa vendar je pomniti, a) kar knjiga prvotno pomeni; b) da so že nekaj djali bukovski jezik (iz buka-va), c) da Čehi pravijo knihovna (knjigovna, bibliotheca), in d) da Jugoslovani sploh rabijo te oblike: knjižan, književan (literarisch, književne novine Literaturzeitung), književnik (Literat), književnost (Literatur, t. j. Bücherkunde), knjižtvo (Literatur t. j. Schriftenthum), in celo književstvo (cf. Šulek).

U. Ali se knjižestvo torej ne sme pisati?

T. Kraljevstvo n. navadnega kraljestvo (stsl. tudi kral'stvo regnum) se da skazati, z vstavljenim ov — ev (v. Jančič §. 256.) p. duhovstvo, sinovstvo, ne pa knjižestvo. Drugač je književnik, književnost, iz pridevnika književen. Književnik se zove sedaj „Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti“ — kterega je na svitlem že II. godina (leto), svezak IV. Časopis je pač hvale vreden.

U. Slava torej v tej reči bratom Hrovatom!

T. Imenu k'niga je koren k'r, kon ali v noveji obliki ě'n, ěin, ter znamenuje incipere in facere. „Jezikoslovno srodstvo med k'n-iga i k'n-egz', piše učeni dr. Rački, svaki čelaso opaziti tako, da k'n-egz' je samo ina forma, isto pak znamenjuća, prema više rečenoj k'nig'čij ili k'niž'nik!“ To nam spričuje tudi slavni Palacky, kateri kaže, da se pri Slovanih beseda kněz izviro in koreninsko vjema z besedo kniga.

U. Kaj prav pomeni in kako jo razlagajo Slovani?

T. Eni menijo, da je knez izpeljevati a) iz stsl. kon' initium, principium, in v tem smislu pravi Metelko pg. 52: „Das erste Wort ist in der Altsl. Bibel iskon i d. h. im Anfange, in principio, *ἐν ἀρχῇ*; wie also princeps von principium, *ἀρχον* Fürst von *ἀρχη* abgeleitet wird, ebenso von kon, k-n — knez“. In Rački pg. 48: „kon' initium, iskon i ab initio, kon-ati incipere. Ali kon'c' = finis t. j. početak (kon') s druge, protivne strane. Iz ě'n je na - čęlo initium, ěin-iti facere“.

Drugi mislijo, da je knez razlagati b) iz kon' equus, konjik, konjnik, konjenik (serb. konjanik) eques; spet drugi c) iz nem. Knecht, češ, da ta beseda nekda j ni bila tako zanikarna, ker je pomenila sploh to, kar pomeni zdaj minister!

Nekteri terdijo, da je d) iz stsv. konr vir nobilis „edeling“, ker so knezi bili sploh plemenitega stanu; nekteri pa e) iz gotovskega kuni *γένος* genus Geschlecht (čes. šlechta coll. der Adel, šlechtný edel, edelsinnig — müthig.) — Ako pišemo besedo k'niga in k'nez' latinski, imamo kuniga in kunenzi. V poslednjem je *z* postal iz *g*, tedaj kunengi. Primeri litv. kuningas, stnem. chuninc (kuning, könig) rex, princeps, in slovansko kneg — knez, — kneginja i. t. d.

U. Po Slovenskem je mnogo tacih lastnih imen; pri Knezu, pri Knezovih pravijo sim ter tje; in Knežak je po nemški celó Grafenbrunn.

T. Jarnik, Murko p. imata knežija a) das Fürstenthum, b) die Grafschaft.

U. Kako rabijo to ime drugi Slovani?

T. Jugoslovani v pomenu glavar ali načelnik bodisi kake države, deželice ali tudi posamnih krajev in sel; ruski se glasi knjaz, in na Rusovskem so bili nekda j tolikanj sloviti véliki knezi ali knjazi. V poljskem in v českem imajo to besedo v dveh oblikah z različnim pomenom: čes. kníže princeps; kněz

sacerdos; polj. książę princeps, in książdz sacerdos. Tako p. čes. kniže biskup Fürstbischof, knižiti = co kniže panovati, serb. knezovati (imperare ut knez), kněz církevní der Weltpriester. Nsl. kneginja, pa tudi kneznja (die Fürstin), nekđaj kněžna f. principis filia, kněžija f. coll. principes i. t. d. Prilog se glasi: knezov, knežji, knezovski — kneževski, po kneško i. t. d.

XII.

U. Kaj se reče knez po staroslovenski?

T. Staroslovenski knęz' ima mnogotere pomene: princeps, magnatum unus, tribunus, dux, praefectus, homo liber i. t. d. Severoslovinski ali sorbski je knjez kar dominus, litvanski kuningas dominus, parochus.

U. Kakor se iz tega vidi, se daje to ime cerkvenim in državnim oblastnikom, duhovskim in deželskim gospodom, in le pri nekterih z različno obliko.

T. V poganstvu je bila duhovska in deželska oblast sklenjena v eni osebi; kerščanstvo pa je to ločilo, in le samo verhovni knez katoliški (summus ali supremus sacerdos) ima obojno še v svoji roki. Tako je bilo tudi pri Slovanih. Knez jim je bil verhovni svetjenik ali viši duhoven in vladar vsega plemena. In ker izvirate besedi knez in kniga iz iste korenine, nam kaže to, da so jim duhovni bili tudi prvi pisatelji ali knjižniki (cf. Palacky Dej. čes. I, 191).

U. Oho! Jeli mogoče?

T. „K'nez' bijaše u poganskieh Slovjenov ona sveta osoba, koja im je i nabožnost, obrede i. t. d. rukovodila, i bilježila i tumačila črte, rieze, buky i knjige. Knez bijaše narodni svetjenik i knjižnik (vid. Rački pg. 48.)

U. Ali so bili takrat tisti preklicani časi, o katerih naši slovenski rojaki pravijo, da so tedaj svetinje s terte vili, na ozarah pobirali in jih prostakom za čire čare prodajali? Ali takih časov ne bode več, vpijejo, naj se posamni poslanci še tako napenjajo, ker „luč, olika, prosveta je zdaj beseda, je občna glasilka omikanega sveta!“

T. Kdaj je že bila! In ravno duhovniki so jo imeli prvi, jo imajo in jo bodo imeli do konca v djanji in v resnici, naj se napenjajo naši kromarji (kroma stsl. margo, rus. frustum) in

dežmani (degba *) stsl. rixa, nsl. degmati se) in drugi ostroverharji kakor koli!

XIII.

U. Zdaj imajo učenci praznike, jaz bi pa mógel se s teboj poménkovati o slovenskem pisanji; veš kaj, daj tudi meni vsaj za nekaj časa počitnice, in naj se razgovarjajo nekoliko taki, katerim je naša slovenščina pri sercu, o naj novejši nemški knjigi slovenskega pisanja. **)

T. Sej tudi mene že tovor teži, in očitajo nama, da sva se preveč pohrovatila, in mnogi so še vedno te misli, da le v nemščini se nam cedi prava olika; torej naj jo sodijo in preso-jajo, kakor vedó in znajo, trije rojaci, katerim smeva pustiti imena ravno prej omenjene.

U. Te so prestare; daj jim raji domače, novoslovenske!

T. I nu, stsl. kroma je nsl. krajec ali kosec ali oboje skupej krušic; stsl. degba je nsl. dražba ali zdražba; ostro-verh ali ostroverhar je pa sploh znano imé. Krušic, Dražba in Ostroverh naj se torej razgovarjajo o slovenskem pisanji po tej slovniski knjigi, dokler se nama zdí, da jih ustaviva, kakor ustavljajo posvétovanja v očitnih zborih.

Krušic. Ker so v slovenskem pismenstvu še premnoge razlike, sem spisal posebno knjigo, da določim, kar je še nedoločno, poterdim, kar še ni terdno, razjasnim, kar je še temno, mračno ali oblačno.

Dražba. Ali si pa tudi določil, poterdil in razjasnil, kar si hotel, ker sedaj so časi, o katerih se nam dostikrat kaže pregovor, da jajce več kot puta vé?

K. Prizadjal sem si, in skorej vse razlagam prav iz tal staroslovenskih, in porabil sem v ta namen, kar se je dalo, vestno in hvaležno preučena dela našega slavnega jezikoslovca dr. Miklošiča.

Ostroverh. Nadjati se smem, da je vse določno, terdno in jasno, kar si pisal, in rad bi, da bi vse bilo v prid sloven-

*) „Častitemu gosp. Kobetu na njegovo vprašanje v „Novicah“ oznanim: da na Štajarskem je beseda dežmati in degati, zanken, še običajna (navadna); priime sosebno po Kranjskem živečih rodovih Dežman je čisto slovensko“. Davorin Terstenjak v „Novic“. 1853. — Zastran konca -man cf. racman, purman, kračman, čarman, klešman, taterman i. t. d.

**) „Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen.“ Behandelt von Fr. Levstik. Laibach 1866.

skim pisateljem in v hvalo prvega učenca prvega učenika slovenskega.

K. Sam čutim in spoznam v predgovoru (str. III. IV.), da je še tudi v moji knjigi marsikaj nedoločno v sklanjavi, negotovo v naglaševanju, nepravilno v znamenjanju staroslovenskih glasov.

D. Češ, da mi drugi tega grajali in oponašali ne bodo, kaj ne?

K. Celo v pisanji sem se sploh ravnal po dosedanji navadi, ker slovničar ne sme stvariti, ampak le stvarjene reči vravnovati in iz tega kazati jeziku gotova pravila.

D. Tega pa nikakor ne razumem, da praviš, da je *r* samoglasnik, pa ga samoglasniško ne pišeš! Sej ga je že l. 1852 razglasil vzor tvoj tudi v nemško pisani slovnici, l. 1855 prvi rabil sloveči pesnik Kračmanov, l. 1862 so ga gospodarsko ustanovile Novice, l. 1863 ga je sprejela slovenska slovnica Janežičeva, l. 1866 ga piše razun Novic tudi Ilirski Primorjan in celó Glasnik, in skorej vse novoslovensko književno kerdelo! In ti si v sredi med njim l. 1866 glasnika *r* ne upaš pisati samoglasniško?!

O. Učiti, da je polglasnik za ali pred glasnikom *r^{om}* z drugim soglasnikom vred po izreki nepotreben in ga opuščati, je dosledno in oziroma tudi resnično; učiti, da je *r* tedaj samoglasnik in ga pisati samoglasniško, je še tudi dosledno dasi neresnično; učiti pa, da je *r* samoglasnik in ga ne pisati samoglasniško, to pa ni niti dosledno niti resnično.

D. Kaže se, da bomo mógli napraviti glasniku *r* kljun še spredej, da bo pozobal vse samoglasnike — spred in zad — po vseh prihodnjih knjigah slovenskih!

XIV.

K. Marsikaj ni še popolnoma v mojem spisu, to vem in povém očitno. Nekatere reči sem prepozno bral in čul med narodom ter sem jih na koncu zboljšal v popravkih in dostavkih.

D. In teh popravkov in dostavkov je dve strani v tej mali knjizici!

O. S tem torej tudi ti spoznaš, da se človek sam uči naj bolje „učé pa grešé“ (docendo et errando discimus).

D. Ali prepozno si to spoznal, dragi moj Krušic! ker str. 128 praviš sam v svoji knjigi: „Unseren Sprachgelehrten

wäre gar oft zu empfehlen, sich selbst zu belehren, bevor sie ihr Lehramt antreten“.

O. S tem si pa sam sebi podpisal ostro, preostro sodbo!

D. Tim več, ker se učitelji ne postavljajo sami; slovnice-čarjem pa, dokler si svojih pravil niso gotovi, se kar nič na dan ne mudí.

K. Sej nisem mislil pisati vsem brez razločka, in sej pravim, da zdelujem slovenski jezik le po njegovih govornih razpolih ali besednih plemenih, ker prave, popolne slovnice nisem hotel pisati.

D. Se vé, da nisi mislil pisati vsem brez razločka, ker (str. V. VI.) praviš, da si jo spisal Slovencem, pa Nemcem, pa spet Slovencem, in sicer posebno tistim svojim bolj omikanim rojakom, kateri se pečajo zlasti s svojo materinščino. In ravno tem si prav po nemški marsiktero gorko zasolil!

O. Slovencem se po slovenski pové, če tudi — po vseh ustih; v nemški knjigi pa jim gorke soliti ali beliti, to se pravi, cepce in krepelce podajati nemškutarjem, da mlatijo in udrihajo z njimi po Slovencih in slovenskih pisateljih. To pač ni lépo, ni blago djanje! Ali ni tak, kdor tako ravná, sam tudi cepec?

D. Prave, popolne slovnice nisem hotel pisati, — sej nam nove slovnice tudi leta in leta treba ni. Kar je na svitem Janežičeva slovenska v 3. in nemška že v 6. natisu, skezajo Slovenci in Nemci, kateri se hočejo slovniško naučiti slovenskega jezika.

O. Vendar bi popolna, v vseh čveterih razredih, zlasti v skladnji, po gotovih pravilih lepo doveršena in slovenski pisana slovnica slovenskega jezika bila v hvalo tebi in tvojim zmožnostim!

XV.

K. Iz prvega razreda sem povzel le to, kar je neogibno potrebno, o čerkah v 1. in o náglasu v 2., o samostalniku pa v 3. poglavji.

D. Med samoglasniki na prvi strani se pogrěša *r*, in polglasni *e* je našel kakor v drugih slovnicaх svoje mesto tudi v pričujočem delu, čemur se moramo res čuditi, pravi Glasnik, ako pomislimo, kako neusmiljeno se je pri drugi priložnosti po njem udrihalo! — Ta ti tudi pové, da to, kar pišeš o izreki sedanjih namestovavcev starih nosnikov, za ves slovenski govor

veljati ne more. Samoglasniki *a*, *i*, *u* se glasijo kakor v družih jezikih (cf. kruh, tu, kúp, jezik, polič, dim itd.)? Soglasnika *f* sicer v staroslovenskih besedah ni; ali kdo more tajiti, da novoslovenske ferfrati, ferčati, ferfoleti, fofotati in druge naravni glas posnemajoče niso prave domačinke? Kar pa učiš zastran *l*, da se za *v* (*u*) izrekuje pred obrazili: *ec*, *en*, *nik*, *nica*, *p. brálec*, *umétalen*, . . . to nikamor ne kaže!

K. Sej ima to že Janežič §. 20: Enako se glasi *l* kakor *v* tudi pred obrazili *-ec*, *-en*, *-ik* itd., če se ni že *v* pisavi *v v* zvergel, n. pr. *bralec* = *bravec*, *rodilnik* = *rodivnik*, *tkalec* = *tkavec*.

D. Pa ti praviš na ravnost: „Einige schreiben hier *v*, jedoch falsch: *brávec*, *umétaven*, *hranivnica*“. Janežič je sicer res pisal *rodilnik*, pa že menda zapelján; pravila pred samoglasniki mu ne poterdim, in koj po tem sam piše: Včasí pa je vendar potreba, da ohrani *l* pred soglasnikom svoj lastni glas, to pa se posebno tedaj, kedar spada soglasnik k obrazilu, ne pa h koreniki, n. pr. *glagolnost*, *pravilnost*, *neštevilnost* itd.

K. S tem se vjema tudi *rodilnik*.

D. Torej so nam čisto izgovarjati po tvoji pisavi: *samostažnik*, *imenovalnik*, *rodilnik*, *dajalnik*, *tožilnik*, *družilnik* (zakaj ne tudi *mestilnik*?); *verstilni* pa *množilni številniki*; *osvojalni*, *kazalni*, *oziralni*, *vprašalni zaimki*; *prehajalni*, *neprehajalni*, *povračalni*, *opetoválni glagoli*; *dovolilni*, *velelni*, *namenilni nakloni* itd.?

K. Sej pravim jaz, da pred *en* in *nik* naj se *l* izgovarja kakor *v*.

D. Janežič pa tudi drugač piše in celo v Slovincu se bere, da Janežičeve slovnice ne samo do sedaj nisi prekosil, ampak si za njo še le zaostal! Pa tudi dosledno nisi ravnal, ker pišeš vendar le *pridévník* (cf. *stati* — *déti*, *stavati* — *devati*), *ponavljávní številniki*, *velelni* itd.

O. Sim ter tje ktera nedoslednost se vkrade najboljemu pisatelju. Pisava v tej knjizici je že taka, da se sklepati sme, da je napak pisati: *samostávník*, *imenovalnik*, *rodivnik*; *verstivni*, *množivni štévníki*, *kazavni*, *vprašavni zaimki*; *prehajavni glagol*, *namenivni naklon* itd. Ali to se ima poprej dokazati; kdo bi sicer verjel?! Drugač učijo Dobrovski, Metelko, Potočnik, Janežič §. 267.

D. To reč od novih bralcev in rogovililcev je že na drobno razložil Jezičnik II, 17.

O. Tedaj nam je ni treba zdaj razkladati. Dokler se stara pisava ne overže in nova do dobrega ne skaže, se le-tá edino prava zvati ne more. Svétovali so prav bistri pisatelji, naj se učijo tujci so- in samoglasnike, kar se dá, čisto izgovarjati, in naj se vadijo tega tudi mladi Slovenci, da se vadimo polagoma lepo brati in se približujemo v tem drugim Slovanom. Kako prijetno je poslušati tako pravilno branje in govorjenje! Spolnuje se to že po čitavnicah in dobrih učiliščih. — In zdaj ste nam skovali novo pravilo, naj se *l* izgovarja kakor *v* (*u*) celo pred samoglasniki: bralec beri bravec, umetalen beri umetaven!! Ko bi se novo pravilo tudi vstavilo, bi me kačilo le to, da bi Nemci prej znali pisati pravilno slovenski kakor Slovenci, kateri se zdaj le malo ménijo za nemški pisane slovnice slovenskega jezika.

XVI.

K. Še radi se bote učili nemški pisanih še radi! Ali nista čula, da gre po Slovenskem okrožnica, ktera ima vrediti to reč?

D. Ali jo bo pa tudi vredila? Ali ne kaže imé, da je okrožnica pismo, ktero gré v svojem krogu le okrog?

O. Pustita to; slovnica je na dnevnem redu!

K. V 2. poglavji kažem ob kratkem náglas. Da je ta nauk jako pomanjkljiv, kakor mi Glasnik očita, je res; tudi samostalnik razlagam v 3. poglavji nekako revno in borno!

D. Samostavnik, praviš, kaže osebo ali reč; ali ne tudi djanja, lastnosti (cf. Jan. §. 60.)? Zakaj nisi §. 8. ločil spola naravnega pa slovnicega, in da se uni razodeva po pomenu, ta pa po končaji? Moškega spola so vse tiste imena, ktere kažejo moške osebe in živali; potlej vse tiste s končnikom: *j*, *c*, *g*, *h*, *k* (cf. Metelko), kakor da bi volk ne imel na koncu *k*, in otrok ne bil oseba tudi moška?

K. To sem zgrešil pri ženskem spolu, kjer pravim, da so vsa imena na: . . ast, ost, ust, . . ev, al — ženskega spola. Reči bi bil mógel: mnogozložnice na ta obrazila itd. Sicer bi Nemci mislili, da celo naš pust ni moškega spola (cf. most, post, hlev, odev, val, detal itd.)!

D. Komu naj koristi pravilo, da so na *b, p, v, m; n, l, r; d, t, st; s, z; č, š, š* nekaj moškega nekaj ženskega spola, tega ne umém. Gorjé Nemcu, gorjé Slovencu s samim tem povedilom! Da so ustna (Lippen stsl. ust'na f. labium) srednjega spola, berem v tvoji knjižici pervikrat; brati se ima menda ostna (Janežič §. 64. stsl. ost'n' m.).

O. Pri spolu po končaji bi pač rodivnika izpustiti ne bil smel; ta še le posvétí prav tujcu in domačinu.

K. Pred sklanjanje sem djal vodilo, da moški in ženski samostalniki na *j, lj, nj, š, š, šč, c* in *č* imajo *ev, em, ema* nam. *ov, om, oma*, in v mestniku edinstva *i* nam. *u*.

D. To imaš tudi v sklanjatvi, *p.* pri kovači, pri licí. Ali ti bo pa poslednje obveljalo? Metelko je kazal to lahko s svojim polglasnikom. Mar se vjema s staroslovenščino? Kako ravnajo bratje Slovani?

O. Tudi to reč je nekoliko pojasnil Jezičnik I, 19. Kdor veléva drugače, naj skaže drugače! Brez vzrokov in brez razlogov — kdo bi verjel! Tudi tega ne vé m, zakaj ti prvi šteješ *z* in *š* med glasnike, pred kterimi se v druživniku ima pisati *s*: *s* živaljo, *s* živalimi, ne pa po dosedanji navadi: *z* živalijo, *z* zeleno ribo, *z* železom itd.

K. To pač čutim, da sedanji čas nobena osé bna veljáva nič ne veljá, in da je slaba njena slava!

XVII.

K. Malo tesna se mi je godila pri sklanji moških imen; dal sem jim dva reda in vsakemu redu posebej po dva razreda, in zdí se mi, da izvirno in stanovito.

D. Pa si se koj v prvi besedi §. 13 zlagal, ker praviš: „izključljivo“ in po tem rabiš „ali“ (prim. mož, panj). — Sicer je tudi kej módro tvoje pravilo *p.*: po prvem redu se ravnajo enozložnice, ki se izhajajo na *j, lj, nj, č, š, šč, š* — in po drugem redu se ravnajo enozložnice, ki se ne izhajajo na *j, lj, nj, č, š, šč, š*! (Cf. Met. pg. 170.)

K. Marsiktero dobro zerno imam vendar v teh razstavkih, ki ga pred menoj še nihče ni razkazal.

D. Razkažeš jih tudi ti malo! Tako *p.* ne vé m, zakaj pišeš ubóšček — ubóščka (pa sáj ne iz ubogski — jak ali — jek!) Metelko (str. 188) in Janežič (str. 35) učita, naj se piše „šč“ in polglasni „e“ v končnici po vseh sklonih:

ubožček — ubožčeka. — Str. 9 praviš, da mladénič, ribič, tovariš, málin, birič, kámen, mésec, v končnici *i* in *e* ne smejo izpahovati; zakaj neki ne?

K. Za to, ker ne smejo, in ker moji novoslovenski knjižniki že vsi tako pisarijo, in ker se te oblike opirajo na staro slovenščino, ktera nam je prava in gotova vodilja.

D. Res nam je staroslovenščina v mnogih rečeh vodilja, a ne v vseh. Koliko družih besedi ohrani glasnik v obrazilu, pa jih nisi naštel! Ali kje izgovarjajo mladenci, ribiči, tovariši, malini, biriči, kameni, meseci? Jaz vsaj tega na tanko še nikjer nisem čul, razun brič — briča. Da po Koroškem še dan danes po staroslovenski nosljaje govorijo mesenc, pravi Janežič; zakaj pa potem ne pišete mesenc — mesenca itd.? Ostroverhar pomagaj in pojasni nama to nejasno reč!

O. Sej nama je Krušič že povedal, da razlaga skorej vse prav iz tal staroslovenskih; in res se bere stsl. mladeništ' (ribišt'?), tovarišt', mlin' in malin', birišt', kamen' rod. kamene, mésec' rod. méseca.

D. Ali je pa to pravilo novoslovenščini? Ali nismo veliko veliko oblik in končnic pogubili in popolnoma spremenili? Ali ne govorimo sedaj skorej sploh le mladeneč — nča, ribeč-bča, tovarš-a, malin — malna ali mlin-a, brič-a, kamen-mna, mesec-sca? In ali niso slovniške pravila jemati ravno iz jezika?

O. Tudi stsl. se bere mladen'stvo, mladen'c' in celo brez polglasnika mladenci; česki se glasi mladenec-nce, in mladenček; nsl. mladenka (puella).

D. To nam poterjuje i govor slovenski, in Metelko piše str. 56. mladeneč-nča in ribeč-bča z gibljivim polglasnikom, ki ga jaz raji naméstvam z *e* kakor pa z *i*.

XVIII.

O. Namésti ribišt' je stsl. rybar'; o imenu tovaruš-oš -iš-ih itd. sta že letos se poménkvala Učenec in Tovarš, in dasi Čehi rabijo tovaryš-stvo, je v novoslovenskih spisih preteklega stoletja že pogostoma brati tovarš — tovarštvo.

D. Tedaj bi nam bilo pisariti tudi tovarišica, tovarišija, tovarišiti se itd. — Malin pa izgovarjamo morebiti le mi Slo-

venci; kar vém, rabijo drugi mlin-*a*, mlinar. Po uni izreki se pač ne more pisati malina — malinar, češ, da maline bere ali prodaja (Himbeere, rubus idaeus). Tudi Cigale ima le obliki mlinar in malnar (cf. mola — molina, stnem. mulin).

K. Vsaj birič-*a* mi ne bota overgla, ker se mi je Draže moj že prej nekoliko podal?

D. Brič je prav mnogoter, ker se bere sedaj brič, sedaj berič, in sedaj celo birič.

O. Mnogotero se tudi razlaga: a) brič (Scherge) iz briti (Metelko), in tedaj se mora pisati brič-*a*, kakor briti — brijem, ne pa biriti — birijem (vid. stsl. brič' novacula t. j. britva); b) berič - beriča (Janežič), in tedaj bi se dala izpeljevati beseda iz brati — berem — biram (capere; pug-nare — oppugnare; cf. stsl. bir' census, bir'čij vectigalium exactor) in pisati bi se smela tudi brič-*a*; in c) fortasse a birro veste rubra (cf. ital. birro, sbirro apparitor, stsl. birit' praeco, custos; nsl. birit' lictor — nota, pronunciari brč, briča; česk. biřic, olim biruc. Mikl.)

D. Kakor brič — briča, tako piše Metelko in Potočnik tudi kamen — kamna, kamnar ne pa kamenar, mesec — mesca, od mesca do mesca (Cigale) ne pa od meseca do meseca, in celo Miklosič ima obé te obliki str. 178: kamna, mesca.

O. Miklosič razun tega pové, da se na jutrovi strani slovenskega govora čuje kamena, meseca, na večerni pa in v pisanji se rabi kamna, mesca, in sicer po vsi pravici. (Mesec je iz mēs-ęc' radix mē ser. mǎ metiri: prima significatio mensis est, secunda luna). Drugač bi morali pisati tudi zajec — zajeca in sto družih po staroslovenski pisavi.

D. Morebiti se Krušič moj pisanja „mesca“ ogiba, da ne bi kdo mislil, da je iz „mesce, mesca“ p. kurjega ali pa račjega?

K. Ti pa se ogibaš pisatve „mesec — meseca“, da ne bi kdo si mislil, da si mesečen, ker zdí se mi, da te časi luna terka ali vsaj lunica!

XIX.

D. I tebe je terkala lunica, ko si str. 9 pisal, da nam rabi locénj, pedénj rod. locnja, pednja in locánj, locánja; nasprot pa, da nam je pisati Jelovščak, Jelóvščaka,

n. *Jelovšek*, in *miglaj*, *máhljaj* n. *migljej*, *mahljej*, kar se različno vidi, praviš, iz *tečaj*, *kričaj*, *divják* i. t. d.!

K. Se vé da! Ravno tako ima *vátal*, rod. *vatla* in *vatala*.

D. Zakaj pa ne *vatel* — *vatla*? Jeli *vatal* slovenska beseda?

O. Meni se zdi sumna, in nekaj enakega mi kaže samo Vuk v serbskem: *vat* n. *hvat* t. j. seženj (*decempeda*), *hvatljika* (*pars ligni secta*) iz *hvatiti* (*prehendo* cf. *seči* — *sezem*, *šezenj*). V drugih slovanskih jezicah in tudi v staroslovenščini rabi *lak't'* (*laket* — *lakti*, *cubitus*, *ulna*).

K. Novoslovenski se glasi *lekát* ter je v edinstvu moškega, v dvojstvu in množstvu pa ženskega spola: *lehtú* n. *lektu* kakor *nohtú* n. *nogtú*; *dvé* *lehti* — *tri* *lehti* *platna* (str. 22).

D. Spreminja se torej, kakor *seženj* ali *sezem*, da je po nekterih krajih moškega, po nekterih ženskega spola; navadno se govori *lekat*, *lehti*, *z lehtjo* (v. Met. str. 14). — Da *osat*, *panj*, *lan*, *mah*, *meč*, *lev* imajo *a* in *e* iz polglasnika in da *ga* v sklanjanji skozi in skozi prideržijo — kateri Slovenec, ali prav za prav kateri Nемеc razumé to?

O. Kteri vé, da so se staroslovenski pisale te besede s polglasnikom: *os't'* (čes. polj. *oset*), *p'n'* (rus. čes. polj. *penj*); tako tudi *lèn*, *mèh*, *meč* in *lev*.

D. Da se prav piše *Svetca*, *Milca*, *Trobčev*, *Milčev* namesti neslovenskega *Sveteca*, *Mileca*, *Trobecev*, *Milecev* . . ., ti rad verjamem; le tega ne vém, zakaj bi se ne smelo pisati *Svetič*, *Milíc*, in po tem *Sveticev*, *Milicev*?

O. Zlasti ako se pomisli na slovensko obrazilo *ič* p. *stric*, in sorodno jugoslovansko *ič* in *ič*: *Svetič*, *Radić*, *Milica* itd. Da se omenjene lastne imena sklanjajo po občnih, je lahko umeti, ker so same tudi občnega pomena; drugač nam kaže ravnati s popolnoma ptujimi.

K. Da sem končnico *šek* v lastnih imenih dobro razložil, da je namreč namesti prave *ščak*, in da je ta oblika narejena iz pridevnikove *ski* in samostavnikove *jak* p. *Borovski* — *jak* = *Borovščak*, spričuje mi že to, ker jo je iskren pisatelj v Slovincu koj sprejel.

D. Ko nam je našega blagega in blagotnega *Blagotinška* spremenil, ali kakor kaže, popravil v *Blagotinščaka*! Vse mileje se mi je popred glasilo njegovo ime, in sedaj me skorej groza obhaja, če se knjižniki naši sploh poprimejo

tega pravila, in bode vprihodnje le brati v knjigi slovenski p. *Babščak*, *Jamščak*, *Konjščak*, *Planinščak* i. t. d.!

O. Nikar se ne boj! Slovenščina ni tako revna, temuč je silo bogata v obrazilih ali končnicah, ktere se natikajo koreniki in deblu, da nam obrazijo posebne besede. Te obrazila prav poznati in sukati, pravi Janežič, je prva dolžnost slovenskemu pisatelju. To dolžnost je dobro spolnoval že Metelko, kteri loči končnico *aj* in *ej*, *ak* in *jak*, *ek* in *jek* (vid. str. 42. 58.). Lepo je razredil in popisal to reč tudi Janežič, in berita zvesto, kar piše v izpeljavi samostavnikov (§. 252. .) zastran obrazil *aj* in *lej*, *ak* in *ek*, *jak* in *jek*, in spoznala bota, da nam za *Konjšek* ni treba ravno sostave iz *Konj-ski-jak-a*, in da je *kravjak* vse kaj družega, kakor pa *kravjek* — *kravjeka*!!

XX.

D. Nektere tuje besede s koncem *elj* (ne samo na *lj*) vstavljajo po vsej sklanji *n*: *rabelj* — *rabeljna*, *tempelj-na*, *apostelj-na*. Ali *rabelj* res ni slovenska beseda?

K. Mar tega ne veš, da je iz stn. *raben* namesti *raffen* (prim. *Rabenmutter*, *Rabenstein* i. t. d.)?

D. Kdo bi si mislil! Meni se pa močno zdi, da je slovanska iz *rab* — *rob* (*servus*, *Knecht* — *Henkersknecht*), *rabovati* — *rabotati* (*servire*) i. t. d.

O. Drugi Slovani je nimajo; to kaže, da ni prav gotova. Bere se stsl. tudi *mečnik* (*gladium gestans*, *speculator*).

K. V mnogih krajih so še navadne oblike *rablja*, *templja*, *apostola*, in te, pravim, so boljše mimo *rabeljna*, *tempeljna*, *aposteljna*. Morebiti pa vama spet niso všeč?

D. Meni že ne, razun *apostol-a*, pravilno po gersko — latinski obliki; tudi *rablja*, *templja* jaz še nikjer nisem slišal.

O. Truber je pisal že v 16. veku *templja* pa tudi *rabeljna*, in Miklošič sam uči, da se slovenski piše in govori *rabeljna*, *tempeljna*, *aposteljna* (pg. 182.). — Zelo dvomim, da bita-le *n* bil staroslovensko zlasti narodovskim imenom pridevano obrazilo *in*: *Rimljanin* t. j. *Rimljan*.

D. Hočevarji so menda veseli, ker njihov Štamfljin kaže Slovincem, da bi se imelo pisati *rabljin*! Sokolci pa gotovo veselja skačejo, ker zdaj vedó, da njihov „*Brencelj*“ — dasi

lastno ime — je vendar tujega rodu in da bi se mu slovenski moglo reči *Brencljin* ali celo „*Branceljin*“!

O. *Rabljin*-a je rabil že *Kastelec* (l. 1620 — 88); oblika učitelj-*na* je sloveaska, po zgledu *rabelj-na* ponarejena še le pred tremi leti, vsaj jaz sem jo še le tedaj bral.

K. Kdor jo je skoval in jo hoče pripraviti v slovensko knjigo, sklicevaje se na stsl. učitelj^{nica}, kaže, da je kratkoviden, in spodobi se mu po moji slovnici primek: *die Kurzsichtigkeit des sogenannten Sprachkonservatismus*“ (pg. 10).

O. Nasproti je pa tudi ti nisi zadel, češ, da je stsl. učitelj^{nica} „*unmittelbar*“ iz pridevnika učiteljen - teljna, o; marveč je na ravnost iz oblike učitelj^{nik}, kakor iz stvarnik — stvarnica, oblastnik — oblastnica, jezičnik — jezičnica, in stsl. krmitelj^{nica} neposrednje iz krmitelj^{nik} (cf. stsl. obrételj^{nik} inventor i. t. d.).

D. Po tém takem si pa, mili moj *Krušic*! predeleč pogledal, in ker nasvetuješ reči, ki sta jih rabila *Truber* pa *Kastelec*, v sedanji in prihodnji knjigi slovenski, ti gre po tvoji slovnici res slovalo: „*die Weitsichtigkeit des sogenannten Sprachkonservatismus*“!

XXI.

D. Kakor si pri nekterih rečeh predeleč pogledal, *Krušic* moj! tako si v nekterih premalo se ozerl ravno krog sebe, da bi človek skorej mislil, da si tudi kratkoviden! Na pr., kako umévno pa vendar ob kratkem uči *Janežič* §. 74. — „*Mnogozložni samostavniki na: ar, er, ir, or* (na *or* samo imena živih stvari) in *ur* vstavljajo po vsej sklanji *j*, da *r* mečé, in se ravnajo po zgledu „*kralj*“: *gospodar-ja-ju, vodir-ja-ju* i. t. d. — Izjeme ste le besedi: *prepír* in *večer*, ki mečívnega *j* nikdar ne privzamete.“

K. Jaz sem posnel to pravilo po *Metelkovi* slovnici, ter ga nekoliko še popravil in pomnožil.

D. Posnel si ga posnel, toda brez glave! Kteri *Nemec* more po tvojih besedah vediti, da ima *sveder* rod. *svedra*, *steber* — *stebra*, ne pa *sveder* — *svedera*, *steber* — *stebra*? In kako ima *veter*, *pisker* i. t. d.? — *Metelko* je to dobro razložil, da se ravnajo po unih vse s polglasnim torej pregiblživim *e* pred *r*, in povedal tudi, kako se *vjema dar* z naslednjo sklanjo; ti pa si vse te v eno versto stisnil in tako pravilo zmedel!

K. Med onimi, ktere j ne vstavljajo, sem jih pa več povedal, zlasti nekaj tacih, ki jih sedanji knjižni jezik že sploh rabi in jih je toraj vediti treba.

D. Nekaj si jih pa spregledal, in pograša se posebno štor — štora med njimi. Menda za to, ker si ugonobil Sokolcem brenceljna, si jim razpel prapor — prapora (stsl. a. vexillum, signum, b. tintinnabulum cf. praporščik signifer); pridjal si hrovaški kotar (stsl. fines), stsl. obliko tovar, in šotor si premenil v šator — zakaj neki?

K. Beri Volfov slovar, in vidil boš, da že Gutsman in Vodnik sta pisala šator, da je pisal tako Vuk v serbskem, in šator pravijo vsi drugi slovanski jeziki, da šotor — šotora v slovenskem tedaj prav biti ne more.

O. Res ima staroslovenščina šator' in šat'r' (šater tabernaculum, tentorium), Vuk razun šator, šatorje (coll.) tudi čador, in drugod se bere čator. Kdo vé, ali je beseda slovanske korenine? — Dasiravno kaže Metelko celo v sklanjavi, da se ravna sever — severja, ti vendar jaz ne morem pritegniti, da bi se imelo pisati le sever — severja. Mnogi Slovani in celo Slovenci govorijo in pisarijo sever — severa, in tako je bilo v staroslovenskem (cf. Mikl. séver' boreas, sévera-u, male severja; adj. séverov boreae); nsl. sever, gen. celo sevra, siver g. siverja schwarze gewitterwolke. Tako piše tvoj vzor, in sploh nam rabi p. severska, severna (kakor prostorna) stran i. t. d. Tudi (hrov.-srb.) oblike car — cara nam. carja grajati ne morem, dasiravno se v slovenskem in ruskem poslednja bolje podá. Déver — dévera (des Ehemannes Bruder Met.) se glasi stsl. déver'-ija-iju, nsl. dever ali diver (levir, affinis, menda iz gr. δαίρα cf. Mikl.)

XXII.

D. Nekoliko prepozno si pogledal tudi 13. §. d. v Miklosiča, ki pravi, da evangeli, zlodí, Juri se nsl. v imenovavniku pišejo namesti evangeli, zlodej, Jurij, ker si mógel to zboljšati še le v popravkih in dostavkih.

K. To se ne vjema z mojim pravilom, kjer govorim le o samostavnih iz ptujih jezikov, ki se pišejo zdaj na i, bolje pa bi se pisali s koncem ij: Jurij, — Jurija, julij, — julija, evangeli, — evangeli, ki se rabi tudi v sr. sp. evangeli, ter povém temu tudi vzrok. Julij, evangeli je a) iz julius, evan-

gelium, ki bi se slov. pisalo julijus, evangelijum, po odpah-njeni končnici *us* in *um*; b) slov. moški imenovavniki v enoj. števil. se ne izhajajo na *i* ali na *y*, ampak na *j*: kij, stsl. jurij, julij, kyj, knjig'čij i. t. d.

D. Ali je Jurij tudi iz *Jurius* n. *Jurijus*? Ali bi ne smeli pisati samo *Jur*, ker pravimo Jurče, Jurček ne pa Juriče ali Jurijček? Po tem bi sklanjali lahko *Jur* — *Jurja*, kakor star — starja, dihur-ja, in celo zlod-ja!

O. *Zlod* ali *zlodí* je iz stsl. *zloděj* (zlo malum, *děti* facere, *zloděj* maleficus), kakor dež nam. stsl. *dežd'* (pluvia, hung. *deždž*, scr. *dadhi* molken — Mikl.), torej imata rod. *zlodja*, *dežja*, dasi že tudi ne povsod. Kakor kaže Potočnik (str. 16.), se v dvoj. ali množ. števil. glasi *deževa*, *dežerí*; vendar pišemo v tem pomenu raji skupno ime *deževje*.

D. Metelko piše *Juri* — *Jurja* str. 177 celo s polglasnikom po navadni izreki, in str. 191 evangeli, evangelija-lju i. t. d. Prim. tudi Janežič §. 74: evangeli-lja-lju itd. Ako se rabi v imen. evangelij, se mora v družih sklonih se vé da pisati evangelija-lju itd.; po tem bi mogli v pridévniku djati evangelijsk — ali ne?

O. Evangelium je iz geršk. *εὐαγγέλιον* in pomeni to, kar dobro zaznamnja stsl. beseda *blagovést'* ali *blagovéstije*-vije, *evangelicus* t. j. *blagovést'n'* - *stiv'*, evangelista *blagovést'-nik'* itd. Staroslovenščina je rabila gerško besedo *jevangelij* (gen. — *lije* f. g. ne pa *lija*) in *jevangelije-lija*, pa tudi *evangelje*, in pridevnik *evangelijsk'*, *evangel'sk'* itd. Miklosič sam piše nsl. une tri imena rod. *evangelja*, *zlodja* in *Jurja* (§. 287). Julij, junij se je res pisalo stsl., pa tudi *jul'*, *jun'* in vsled tega bi se menda smelo rod. *julja*, *junja*. Metelko je celo lahko pisal *evangelja-lju*, ker je imel za pravi topljeni *lj* lastno znamenje in se je sklonilo koj poznalo, česar v sedanjem pravopisu razločiti ne moremo.

XXIII.

K. Jaz menim, da se imajo ona imena sploh pisati na *ij*, in vsa tuja na *ius* likati ravno tako.

D. Pač je zdaj velika soderga v tej reči; eni pišejo *p-Metod*, drugi *Metodi*, tretji *Methodij*; *Horac-i-ij*, *Virgil-i-ij*, *Alojzi-ij*, *Anastazi-ij*, in ravno tako različne so po tem pisanju v

druzih sklonih: *Metoda*, *Metodja*, *Metodija*; *Horaca-cja-cija*, *Virgila-lja-ija*, *Alojzja-ija*, *Anastazja-ija*. Zdaj si pa pomagaj!

O. Kar smo popustili Metelkotove terdne in dobre pravila o pisavi lastnih osebnih, domačih in tujih imen, se nam je vse nekako zmedlo v tej reči. Osebne imena na *ius* snamejo, pravi, konec *us*, in namesti *i* dobivajo v sklanji *ja*, *ju*; *Aloisius* — *Alojzi*, *Anastasius* — *Anastazi*, *Livi*, *Tici*, rod. *Alojzja*, *Anastazja*, *Livja*, *Ticja* (str. 64. 191).

D. Krušic bi pa morebiti hotel, da se nam. *Ticja*, *Anastazja*, *Horacija* piše po glasoslovnih vladilih *Tiča*, *Anastaža*?! *Janežič* v obraževanju tujih lastnih imen uči §. 262. b), da za samoglasnikom *i* končnico *us* odpahni ter piši *Alojzi*; zavoljo zevi se vrine po ostalih sklonih *j*: *Alojzija-iju*, *Livi-ija-iju* itd.; in v sklanjavi §. 105. 3) pravi: *Moška* imena na *i* v samostavnikovi obliki pravilno sklanjamo, *j* pristavlja je ali *i* v *j* spreminjevaje, n. pr. *Juri*, *Alojzi*, 2. *Jurja*, *Alojzija* itd.

K. Jaz bi bil te misli, da pišimo ona imena v vseh sklonih z *j*, toraj tudi v imenovavniku, ker se bere to v staroslovenskem, ker pišejo tako skorej vsi drugi zlasti vzhodni Slovani, ker je ta pisava po tem takem vzajemna, *Volfov* ali *Volfov* slovar naš jo že večidel imá, in tudi novoslovensčina se ogiba zevi ali odpertine v glasovih (hiatus), ki jo tedaj zatika in staplja.

O. Rad ti priterdim gledé na vzajemno književnost; v prosti slovenski pisavi bi pa jaz svétoval, da se tuje lastne imena z zategnjenim ali dolgim *i* pišejo vsikdar z *j*: *Darius* — *Darij*, *Arius* — *Arij*, *Basilius* — *Bazilij-a* itd.; v družih pa bi morebiti ne bilo napak ravnati se po slovnici Metelkotovi, da se razloči p. *Alojzi* — *Alojzja* od žen. *Alojzija-ije*, *Evzebi-bja*, *Avreli-lja*, *Klavdi-dja* in žensk. *Evzebija*, *Avrelija* itd. V celo domačih in nam priljubljenih naj veljá pa domača, narodova govorica p. *Anton*, *Metod*, rod. *Antona* *Metoda* i. t. d.

XXIV.

D. Ne bilo bi napak ravnati se po slovnici Metelkotovi — pravis ti; Krušic moj dragi pa je po slovnici Metelkovi, kakor govori sam, posnel to pravilo. Tako se sliši in čita sedaj *Metelko Metelkota-u* . . , in sedaj *Metelko Metelka-u* itd.; ktero je pravo in kako mi je ravnati v pisanji lastnih imen?

O. Kar smo popustili Metelkotove terdne in dobre pravila o pisavi lastnih osebnih, domačih in tujih imen, sem rekel ravnokar, se nam je vse nekako zmedlo v tej reči. Da to razvidimo in se koristno o tem razgovarjati moremo, naj pové Krušič sam svoj nauk, in ti beri potlej, kar uči Janežič o sklanjavi lastnih imen, in sicer le tistih moških imen in primkov na samoglasnik, če tudi po versti: *a, e, i, o, u*.

K. §. 17. d. pravim: Männliche auf *a* auslautende Nennwörter werden richtig nach dem Muster *róka* abgeändert: *starešina, starešine; Jeretína, Jeretíne* u. s. w. Die ungenaue Volkssprache setzt aber dem *a* ein *t* an, und folgt dann dem Muster *snòp*, was jedoch nicht nachzuahmen ist.

§. 15. c. pravim: Fremde Eigennamen schieben statt des *t* nach dem *e* richtiger *j* ein: *Klárke, Klárkeja*.

§. 22. g. pravim: Wahre Eigenschaftswörter sind auch die aufski auslautenden Eigennamen, und werden wie diese abgeändert: *Ledínski, Ledínskega, Ledínskemu* u. s. w. — Barbarisch ist der neuere, aus Unverstand und gänzlicher Sprachunkenntnis eingeführte alles Vorganges in der Volkssprache bare Gebrauch: *Koséski, Koséskita, Koséskitu* u. s. w., was so haarsträubend klingt, als würde man sagen: *nevédnitá pisatelja*.

§. 15. c. pravim: Die auf *o* auslautenden Eigennamen werfen aber in der Abänderung das *o* des Werfalles ab, und folgen dann dem Muster *snòp*; also *Márko, Përko, Jénko*, haben: *Márka, Përka, Jénka*, was besser und edler ist, als: *Márkota, Pèrkota* u. s. w. — Welche Analogie ist zwischen: *Márko, Përko* und zwischen: *déte* denkbar? Und doch spricht der verdorbene Volksmund: *Márkota, Pèrkota*, wodurch sich jedoch die veredelte Schriftsprache nicht zur Nachahmung gereizt fühlen darf!

Na *u* lastnih imen v slovenskem ni. To so moja vodila in po njih se ravnajo nasledniki moji.

O. Ker razun Krušičeve zdaj še zvonec nòsi slovnica Janežičeva, glejmo, kaj ta piše o sklanjavi lastnih imen!

XXV.

D. Janežič pa tega nauka ni tako razmetal. Sostavil ga je v §. 104 — 107, in §. 105 piše, da je „o imenih ljudi“ pomniti:

1) Moška imena na *a* in *o* se sklanjajo pravilno brez prirastka, n. pr. *Marko, Luka* — 2. *Marka, Luka* — 3. *Marku, Luku* itd.; manj se jim prilega prirastek *t*: *Marko* — *Markota, Markotu*. — Priimke moških oseb na *a* pregljemo pa rajši po ženski sklanji, n. pr. *Godina, Robida*,

Terdina; — 2. Godine, Robide, Terdine; — 3. Godini, Robidi, Terdini i. t. d.

2) Moška imena domača na *e* brez prirastka *t* sploh niso navadna; tuja, zlasti novejših národov, pa s prirastkom *ne*, n. pr. Jože — 2. Jožeta, 3. Jožetu itd.; Kobe — 2. Kobeta, 3. Kobetu itd.; Bonaparte — 2. Bonaparta, 3. Bonapartu; Göthe — 2. Götheja, 3. Götheju itd.

3) Moška imena na *i* v samostavnikovi obliki pravilno sklanjamo, *j* pristavlja je ali *i* v *j* spreminjevaje, n. pr. Juri, Alojzi — 2. Jurja, Alojzija itd.; Mali — 2. Malija itd.; Žurbi — 2. Žurbija, 3. Žurbiju itd.; — v pridevnikovi obliki pa se ravnajo po pridevnikih; n. pr. Dobrovski — 2. Dobrovskega, 3. Dobrovskemu itd.; Koseski — 2. Koseskega, 3. Koseskemu itd. — Sklanjanje s prirastkom *t*, kakor: Dobrovski — Dobrovskita itd. navadno je sicer sem ter tje, toda ne splošno.

O. Leta 1856 je o tem pisal Miklosič §. 277: »Nach diesem paradigma (slap) gehen auch a) die masc. auf *a*: oproda (aus dem magy. apró parvus), vojvoda, starejšina gen. oproda dat. oprodu, als ob das thema oprod wäre. oča jedoch, wie trub. sir. krell. boh. schreiben, und woher das adj. očin, wird in manchen gegenden im sg. nach riba decliniert: gen. oče dat. oči neben oču. manche subst. auf *a* bilden ihre casus von einem mit *t* vermehrten thema: Matija, Toma gen. Matijata, Tomata; eben so Jože, Tone gen. Jožeta, Toneta und Benko, Verjanko gen. Benkōta, Verjankōta; doch auch Marko, Marka, Marku . . . Jehu hat im gen. Jehuta und Jehua, Noe Noeta . . .« —

D. Tako piše vzornik tvoj, in — kako pišeš ti, Krušič moj?

Tudi Potočnik pravi v svoji slovnici l. 1858 §. 8, 7: »Die Namen belebter Wesen auf *a*, *e* oder *o* schalten vor die Biegungssylbe ein *t* ein. Z. B. Toma, Tomata, oče, očeta, Banko, Bankota, Bercè, Bercéta u. s. w.

O. Ker sem omenil prej Metelkotovih pravil, beri se te po slovnici l. 1825, da se resnica prav spozná!

D. Str. 189 piše Metelko o sklanjavi lastnih imen, in str. 190 pravi: »Personennamen auf *o* schalten vor den Biegungslauten das *t* ein, und gehören zur I. Declination, als Zelenko, Jelenko, Delko, Marko (Unterkrainisch), haben im Genitiv Zelenkōta, Jelenkōta, Delkōta etc.

Namen männlicher Personen auf *a* lieben auch die Einschaltung des *t* vor dem Biegungslaute: Matija, Luka, etc. Genitiv Matijata oder Matijata, Luka oder Lukata, etc. So auch: Jehu, Genit. Jehuta, allenfalls auch Jehua etc.

Personennamen auf *e* schalten vor allen Biegungslauten das *t* ein: Anžè, Lavrè, Noe, Jòže, Genitiv Anžeta, Lavreta, Nòeta, Jòžeta etc.

Personennamen auf *i* werden regelmässig nach der I. Declination gebogen: Alojži, Tici, Genitiv Alojzja, Ticja, wie auch evangeli, evangelja, evangelju, etc. Zunamen auf *i* schalten vor den Biegungslauten das *t* ein: Žurbi, Žurbita, Nardi, Nardita, etc.

O. To so pravila naših slovníčarjev veljakov o sklanjavi lastnih imen in primkov s končnikom samoglasnikom.

XXVI.

D. Krušic moj toraj uči, da se prav sklanja starešina-*e*, Jeretina-*e-i* itd., kakor roka-*e*, in da le „die ungenaue Volkssprache“ pregiba s prirastkom *t*: Jeretina-*ta-tu* itd., kar pa ni, da bi se posnemalo.

O. Tako pravi „pisalec“, ki ima narodni jezik sicer jako v čisljih. — Beri, kar piše o tem Janežič §. 77!

D. „Po moški sklanji pregibljemo radi moške samostavnike z ženskim koncem *a*, kakor: možina, oproda, sluga, starešina, vedovina, vodja, vójvoda itd., namreč: 1. 2. 4. 5. sluga, vodja, vojvoda, 3. slugu, vodju, vójvodu, 6. slugu, vodji, vojvodu itd. n. pr. Zbrani njegovi vojvodi so se potopili. Ravn. — Ide truma vojvodov junaških. Levst. — Boljše in svojstvu našega jezika veliko prikladniše pa je sklanjati take samostavnike po starem, kakor se tu pa tam še sedaj nahaja med ljudstvom, t. j. po ženski sklanji, namreč: 1. 5. sluga, vodja, vojvoda, 2. sluge, vodje, vojvode, 3. slugi, vodji, vojvodi itd., n. pr. Natoči oči starešini. N. pr. — Vsak vojak imá svojega slugo. N. ps. — Lej ga no glavino! N. r.

O. Zato tedaj piše in uči Krušic tako, ker je boljše in svojstvu našega jezika prikladniše?

D. Boljše in prikladniše pa je, ker je a) po starem — ostarelo, b) ker se še nahaja, c) tu pa tam, d) med ljudstvom, ktero pa, kakor pravi Krušic, na tanko ne govori!

O. Kar je drugim jezikom izjemno ali posebno, to ima biti slovenskemu občno pravilo.

D. Pisati in toraj tudi govoriti nam je po tem pravilu vprihodnje: Prilike umnega oče Bonaventure pa zgodovina uči-

telja Terdine; od slavnega vojvode Godine k milemu vladiki Glaviní; našega očó starasino Jeretino in učitelja Robido; pridnega učenca Skalo s porednimi součenci Janšo pa Burjo, Zamido pa Zagodo; pri sosedu Vonči in od čestitih in prečestitih oč Jerihe pa Jerale, Jerine pa Jeretine! In če ima po narodni pesmi vsak vojak svojega slugo; koliko jih imajo potem še le vojvode i. t. d.

XXVII.

O. Kopitar piše o tej reči v slovnici svoji str. 233: »Die Endigung auf Vocale ist, in unserm Dialekte, so wenig den Masculinis eigen, dass nur eigene Nahmen, und ein Paar, so zu sagen Ur-Slavische Substantive sie haben«. Ondi tudi uči, da imena na samoglasnike, celo na *a* in *u*, raji vstavljajo *t*: Robidata, Jehuta.

D. Svoje dni, v staroslovensščini, je bil v ednini moški toživnik živočih in neživočih stvari enak imenovavniku; če nam ima veljati čestito in staro nekdanje pravilo, pa še sedaj namesti: Lenuha dan straši, recimo: Lenuh dan straši! N. pr.

O. Metelko pové str. 173 vzrok stari pisavi: »Die belebten Männlichen mit dem End-*a* richteten sich einst nach den Weiblichen (Declin. V.), jetzt gehören sie zur I. Declin. und lieben noch die Einschaltung des *t* vor den Biegungsvocalen. Die Alten sahen mehr auf den Endvocal des Nominativs, als auf das Geschlecht; die Neuern hingegen richten sich mehr nach dem Geschlechte des Nennwortes«.

D. Sej Janežič ravno to uči, pa ne spolnuje, češ: poslušaj me, ne glej me! §. 61. piše: »Spol je naraven ali pa slovničen. Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični po končaji samostavnih imen. Naravni spol imá vselej prednost pred slovničnim«. Zakaj bi ga ne imel toraj tudi v sklanji, da ne poreče kdo, da je »pisalcem«, kateri imena moškega spola ravnajo po ženski sklanji, treba srednjega varuha, kakorsnega si je za novo leto vošil bil »Brencelj!«

O. Razun tega je mnogo nedoslednost in težkot v tem oziru; na pr. beri, kar piše Janežič od svojivnih pridevnikov na - *in*, - *ina*, - *ino*, ktere obrazimo prav za prav le od ženskih imen: dekla — deklin, nevesta — nevestin, kraljica — kraljičin itd., in se vjema s poprej imenovanimi moškega spola.

D. »Ta končnica se daje včasih tudi moškimi samostavnikom na - *a*, ki je sem ter tje še dan danes po ženskem

sklanjalu pregiblujemo, ter imajo razun oblik: očetov, starešinov, vodjev, vojvodov itd. še po gostem: očin ali očinj, starešinin, vojvodin i. t. d.⁶ —

O. Nasprot nam rabi končnica *-ov*, *-ova*, *-ovo* pri izpeljavi svojivnih pridevnikov od izvéstnih (določnih) moških oséb, in vendar se dodéva tudi imenom drevés, germov, trav in drugih rastlin brez ozira na samostavnikov spol n. pr. ajda — ajdov kruh, bukva — bukov les, leska — leskov germ, lipa — lipov cvet, češnjev, hruškov, smrekov i. t. d.

D. Če tu smemo rabiti moško končnico, zakaj bi je ne smeli enako pri moških imenih? Če moramo pisati: Terdinina zgodovina, Bradaškina ali morebiti celo Bradaščina poprava, Bonaventurine prilike, starešininna časa, očina kučma, vladikina palica, dr. Ulagin nasvet ali celo predlog; moramo po tem takem pa tudi vprihodnje jesti le ajdin kruh, kuriti z bukiniimi ali celo bučiniimi drevmi, piti čaj iz lipinega ali lipnega, ne pa lipovega cvetja, zanikarne otroke strahovati z breziniim ali brezniim, ne pa brezoviim oljem!

O. Iz tega se da le posneti, bi utegnil kdo reči, da, kakor ženskim imenom na *-a* dajemo moško obliko na *-ov*, smemo tudi moškim imenom na *-a* dajati žensko obliko na *-in*. — Vendar se meni zdi, da so nekđaj slepo, preslepo posnemali tuje jezike, in gledali le na vnaujo obliko in na končaj, ter po tém sklanjali; narod pa živi jezik slovenski, ki nikakor ni ubog v raznih oblikah, obrača v svojih ustih ter pregiba imena po svoje.

D. In kakor narod, tako čem ravnati tudi jaz, in rečem, da tistemu, ki hoče sklanjati po starem kopitu, velja to, kar pravi Metelko str. 173: „Leblose, die im figürlichen Sinne auf Belebte übergehen, richten sich nach diesen letztern: vidiš štora, tesla etc.“⁶

XXVIII.

D. Bolj milostno ravná Krušic z imeni na *-e*, o katerih le pravi, da tuje lastne imena za *e* namesti *t* pravilniše vstavlja *j*: Klárke, Klárkeja. Tako loči tudi Janežič domače in tuje imena, ter veléva pisati Kobe, Kobeta pa Göthe, Götheja.

O. Klarkeja je lahko iz Klarkej, kakor Kogeja iz Kogej, Geteja iz Getej (cf. Geteji ali Getejci sv. pis.), Smoleja iz

Smolej; nasprot pa Smoleta iz Smole, in Smoleška iz Smolet-ska, kakor Tomeška iz Tometska itd. Tako p.: Bole, Černe, Rome, rod. Boleta, Černeta, Rometa, in od tod Boletov, Černetov, Rometov.

D. Pa ne Romov, Bolov ali Bolejev! — Na tanko do-loči tu narodov jezik, toraj se ne more imenovati „die unge-naue Volkssprache“. — Na *-i* popisuje Krušic le imena na *-ski* ter pri tej priliki nekterim pisateljem v malo versticah nektero pové!

K. Razun tega, kar sem unkrat povedal (§. 22.), pravim še §. 36 v ** opombi: »Eigennamen auf *ski* können, weil sie selbst nichts als Eigenschaftswörter sind, somit aus sich kein Eigenschaftswort des Besitzes entstehen lassen; sie drücken also den Besitz durch den Wessenfall aus: pésni Koséskega, zgodovina Paláckega u. s. w.; barbarisch klingt es: Koséskove pésni, Paláckova zgodovina!«

D. Kaj pa še le Koseskitove pesmi, Palackitova zgodovina! To je pa celo „haarsträubend!“ „Wahre Eigenschaftswörter sind auch die auf: *ski* auslautenden Eigennamen“ — jaz bi djal, ako so „Eigennamen“, ne morejo biti „wahre Eigenschaftswörter“.

O. Da nišo več „wahre Eigenschaftswörter“, se kaže iz tega, ker ne morem reči Kosesk, Ledinsk kakor jesensk, pastirsk, in tudi ne Koseski-*a-o*, Ledinski-*a-o* kakor jesenski-*a-o*, pastirski-*a-o*. Oblika *-ski* je sicer pridevnikova, ali primek Koseski, Ledinski, Dobrovsky i. t. d. se vstano-
novi in postane samostavnik in slov. lastno ime, in zakaj bi mu tedaj ne bila lastna imenska sklanja? Vse drugač je, ako rečem: to so ledinski pašniki, ledinske dekleta, koseske njive, hiše in — ako pravim: to je pesnik Koseski, Ledinski itd. In kakor ne pravim: ali si vidil Pokornega, Čudnega, Veselega, ampak Pokorna, Čudna, Vesela, da si ravno imajo vse te imena obliko pridevnikovo; tako menda smem tudi reči: Koseskita, Dobrovskita, Ledinskita, ne pa Veselega Koseskega, Rodoljubega Ledinskega!

D. O pisatelja nevednita! Ali še porečeš, da je Koseskita ravno tako, kakor bi djal nevednita? Zdi se mi, da se ti krusijo nektare kolesca v glavici tvoji jezikoslovni. — Kako tenke morajo biti nasprot tvoje čutnice! Povém ti, da sem dostikrat slišal že Koseskita-*tu*, pa lasje se mi kar ganili niso; ko pa berem „pisatelja nevednita“, so mi pa skoraj vsi poskočili po koncu!

O. Imensko sklanjamo primke: Vesel, Čuden, in kakor Koseski, Ledinski, tudi Mali, Žurbi, rod. Malita, Žurbita (Met.), in kar veljá o imenih osebnih, ne veljá vselej tudi o primkih ali imenih rodovinskih. Mali je gotovo oblika pridevnikova, in vendar ima Janežič rod. Malija, Žurbija, nam. Mali — Malega — Malemu itd., kakor pišejo Čehi in drugi Slovani (cf. Maly, Vesely, Dobrovsky).

D. „Malitova pristava gorí Malitova!“ — je vse križem ljudstvo vpilo tolikrat, in nikdar in nikogar nisem slišal; Malijeva ali Malega pristava“. Tako je ljudstvo govorilo, kar spričujejo dobri pisatelji p. Vodnik, Kopitar, Metelko, in še govori. Kako more tedaj Krušič pisati: „der neuere, alles Vorganges in der Volkssprache bare, aus Unverstand und gänzlicher Sprachkenntnis eingeführte Gebrauch“ i. t. d.?!“

XXIX.

D. Kako se Krušicu krušijo jezikoslovne kolesca, se vidi tudi iz tega, kar uči o lastnih imenih na -o, da v sklanjavi snémajo imenovavnikov o ter se ravnaajo tedaj po zgledu snop (str. 17.)! Ali imajo toraj imena Marko, Perko, Jenko v toživniku tudi Marko, Perko, Jenko, kakor v imenovavniku, po zgledu snop? Ali je morebiti ločtiti omlačén snoppa neomlačén? Ali je res „bolje in blaže“ Marka, Perka od Márkota, Perkota? Ali res govori le „der verdorbene Volksmund: Markota, Perkota, wodurch sich jedoch die veredelte Schriftsprache nicht zur Nacheiferung gereizt fühlen darf?“

O. V novoslovenščini imajo moške imena oseb in drugih živočih ali poosebljenih stvari v ednini toživnik enak rodivniku; le toživnik neživočih reči je enak imenovavniku, uči Janežič §. 71. — Ktero je bolje in blaže, Jenka, Metelka ali Jenkota, Metelkota — tega ne vem; to pa vém, da narod skoraj sploh govori poslednje (to je Metelkótova hiša, to pa Benkótov laz itd.), da so pisali in poterdili to prav dobri knjižniki slovenski, da se pri unih oblikah (Jenka, Benka) ne vé, ali se ne glasi lastno imé morebiti Jenk, Benk i. t. d.

D. Gorenec pravi Marka, Joža, Luka, Dolenec pa Marko, Jože, in po tem takem mora pisati uni v pridevniku Markin, Jožin, Lukin, ta pa Markov, Jožetov po milosti, nik-

dar pa, če ga še tako mika, ne sme pisati *Markotov*, *Lukatorov*, ako hoče rabiti — se vé — „die veredelte Schriftsprache“. In taka bode tudi v olikanem govorjenji. Po Gorenškem bodo brali in razlagali *Markin* pa *Lukin*, in po Dolenskem *Markov* evangeli, ter pripovedovali, kdo da je bil *Elizabetin* in *Zaharjin* sin, in ljudstvo na zadnje ne bo vedilo, kdo je bil mož, kdo pa možina.

O. Kakor na omenjene samoglasnike, tako si je olikal narod tudi nekatere posojene in ponarejene imena na *-u*, ktere sklanja raji (cf. Kopitar) s prirastkom *t*: *Jehu-ta*, *Premru-ta*, *Vavru-ta* itd. ne gledé na oblike, ktere imajo le-té v svojih lastnih jezikih.

D. Niti na to, da je ovo „ungenau, verdorben, haarsträubend, barbarisch“. — Narod ravná tako, ali kako čem ravnati jaz, in kaj misliš o tej blaženi pisavi *Ostroverhar* ti?

O. Iz tega, kar sva doslej govorila, je pač očitna moja misel. Narod je kovač in likar; tuje imena kuje in lika po svoje na svojem naklu, in vsak jezik ima kaj svojega. Da si ne grajam tega, da posnemamo v mnogih rečeh sorodne narode slovanske; vendar grajam to, da brez potrebe prevračajo nekteri slovensko že vterjeno pisavo in slepo posnemajo staro neslovensko, češ, da je sedanji slovenski jezik nezmožen in preubog, kar pa ni res. — Nikar se ne boj toraj tudi ti pisariti lastnih imen s končnikom samoglasnikom s prirastkom *t*, in sicer iz naslednjih razlogov: a) ker jih lika tako narod slovenski, b) ker so jih pisali in jih še pišejo mnogi prav dobri knjižniki, c) ker učijo tako tudi slovničarji, da imamo v slovenščini razun drugih podaljškov tudi prirastek *t* (vid. Janežič §. 68.), in d) ker je ravno ta-le množnik *t* graničar, ker slednjemu kaže, kje da je granica med lastnim imenom in sklonilom ali ktero koli obliko njegovo (cf. *Fadata* in *Janšata*, *Zoretu* in *Staretu*, *Hitita* in *Lenasita*, pri *Jenkotu* in *Jesenkotu*, s *Pertutom*, *Možinatov* in *Svetinatov*, *Arcetov*, *Arkotov* itd.) —

XXX.

D. „Jur je Jur! Že imé kaže, kak tēpec da si“ — je očital nekđaj učenik učencu.

O. Bore učenik bore učencu! Tako ni prav, in imena

svetnikov se nikdar ne smejo obračati v zaničevanje ali zasramovanje, pred otroci že celó ne.

D. Sej tudi jaz tega ne poterdim; hotel sem le povedati, da nas je vsled Krušičevega §. 13. č. d) ravno imé Juri zapeljalo v táko razgovorjanje o lastnih imenih in primkih, da bota kdej Učenec in Tovarš težko stala pred stolom stolnika svojega Jezičnika.

O. Toraj se podvizajmo, in povej nama Krušic sam, kaj še praviš v plodovitnem §. 13!

K. V §. 13. e) pravim: Die im Wessenfalle der Einzahl auf: *ba, da, ta* Auslautenden haben im Werfalle der Mehrzahl *je*, z. B. golób — golóbje, gospód — gospódje, kmet — kmetje.

D. Ali praviloma? Zakaj bi Slovenec ne smel reči tudi: *golóbi, gospodí, kmetí*, kakor govorijo in pisarijo mnogi Slovani in govorijo tudi sim ter tje Slovenci (cf. moží n. možje)? — Povedal si to sicer po Metelkotu; pod čerko *h*) „Auf *n* Auslautende haben im Werfalle der Mehrzahl: *ní* und *nje*“ — si pa pozabil opomniti, kar Metelko dobro razloči, da le imena s prednjim samoglasnikom, p.: *kristjani-nje, tlašani-nje, kopuni-nje, Ločani-nje*, ne pa tudi s prednjim soglasnikom, p.: *ovni, malní*, ker nikdar ne pravimo *ovnje* itd. — Pod čerko *g*) praviš: „Clovek hat in der Mehrzahl in ältern Schriften: *človeki*, jetzt aber nur: *ljudje*“; — to je laž, in kako je razlagati, sta povedala že Učenec in Tovarš v svojih pomenkih. — Pod čerko *f*) praviš: „Allgemein üblich ist: *otroci*, pri otrocih; falsch hingegen, obwol gebräuchlich: *z otroci*“ in Ostroverhar moj je ravnokar rekel: pred otroci že celó ne!

O. Krušic je pozabil, da razlaga novo slovenščino, ne pa staroslovenščine. V novoslovenskem je v druživniku *i*, in pred *i* se *k* sme spreminjati v *c*, kar tudi slovenski narod dela, ki sploh govori: *z otroci*. Drugač je bilo v staroslovenščini, ktera je pisala v tem sklonu *jeri-y*, pred katerim se *goltniki* ne spreminjajo, ali, kar je veljalo v stari, ne veljá povsod tudi v novi slovenščini, in po tem je soditi Krušičevo slovo „falsch hingegen, obwol gebräuchlich“.

XXXI.

D. Preskočili smo imenitno, preimenitno opombo, ktero je v rodovitnem §. 13. pod čerko e) Krušic dal slovenskim pi-

sateljem in zlasti „bodočim“ slovníčarjem, in ktera se njemu samemu tolikanj važna zdi, da jo ponavlja tù in tam po svoji slovníški knjigi.

O. Kako pa se glasi tù in tam? Povej nam sam, da bolje razvidimo to reč!

K. V opombi pod čerko e) v §. 13. pravim: Richtig sollte man: golóbije, gospódije, kmétije schreiben, weil, wenn vor dem *j* kein *i* stünde, nach den Regeln der slovenischen Lautlehre *bj* zu: *blj*, *dj* zu: *j* und *tj* zu: *č* verschmelzen müsste.

V istem §., pa pod čerko h) pravim: Man müsste auch da, kopúnije, Ljubljánčanije schreiben.

§. 14. č. h) k zgledu ljud-ljudjé pravim: Auf ähnliche Art možjé, lasjé . . . Auch hier müsste man: ljudijé, nohtijé, tati-jé, možijé, trakijé so wie auch: trakovije schreiben.

§. 15. č. a), kjer učim, da imajo imena na *je*: predmestje, razpótje, smrečje itd. v drugem sklonu dvojstva in množva *ij*: predméstij, smrečij — pravim: Das geschieht darum, weil schon im Werfalle der Einzahl: predmestije u. s. w. geschrieben werden müsste.

§. 17. č. f) pravim: Skórja, ládja u. s. w. haben skórij: ládij, woraus man sieht, dass sie: skórija, ládija geschrieben werden sollten.

S tem se vjema, kar pišem §. 18. č. c), in §. 19 pravim: Es müsste wol: Kočévije, Zagórije, Podbrézije, Senodólije, Rétije u. s. w. geschrieben werden.

§. 27. č. c) pravim: Wie trije, so sollte richtig auch štírije geschrieben werden; denn in diesem Worte scheint das *i* nach dem *r* nur deswegen nicht gehört zu werden, weil der Ton nicht auf demselben ruhet, was in trije wol der Fall ist.

§. 47. št. 9. o glagolščakah pravim: Auch da müsste man: písánije, pétije u. s. w. schreiben, was, wie schon §. 15, a) bemerkt wurde, auch von den auf *je* auslautenden Sammelnamen: cvétje, zdrávje u. s. w. gilt.

In §. 65. č. b), kjer govorim o spremembah, ki se godijo pri glagolih četerete verste v deležniku terpne oblike, pravim: Diese Verschmelzung findet — mit wenigen, sehr unbedeutenden, durch Wolklang oder durch Klarheit des Sinnes bedingten Ausnahmen — nach den slovenischen Lautgesetzen nothwendiger Weise statt, sobald zwischen: *p, t, st, c, s, z, č, š, ž, l, n, b, p, v, m* und eben darauf folgenden *j* kein anderer Laut steht, der die Verschmelzung hindert. Weil man nun: gospódje, kmétje, cvétje, s smertjo, hrástje, volcjé, lasjé, vozjé, smrécje, Súšje, možjé, s zivál-jo, stranjó, gróbje, kópje, Kočévje, zdrávje, germje u. s. w. ohne Verschmelzung ausspricht, nicht aber: gospóje, kméče, cvéče, smerčo, hrásče, volcé, lašé, vozé, smrécje, Súše, možé,

živáljo, stranjó, gróblje, kóplje, Kočévlje, zdrávlje, germlje sagt, so müsste man folgerichtig den vor *j* stehenden, die Verschmelzung hindernden Laut, welcher, wie uns das Altslovenische zeigt, ein *i* ist — in unserer Mundart jedoch zum Halblaute herabgesunken — auch in der Schrift bezeichnen, und: gospódi^je, kmétij^e u. s. w. schreiben. —

D. Precej dobro si se razodel; mladi, posebno južni kerdelniki tvoji so se te pisave tudi koj lotili, ter so jeli v djanji splovnovati to, kar se je celó tebi prevred zdelo v knjigi slovenski.

XXXII.

O. Kako zeló si zadel mnoge pisatelje slovenske s temi pravili, lahko spoznaš iz tega, da je tudi „Slovenec“ dvakrat govoril zoper to pisavo, in da je sloveči knjižnik *P. M.* v Novicah I. 22. prav iz dna svojega serca zaklical: „Pomislite, za Boga, na edinstvo, ki nam je toliko potrebna!“ — Zaklical je tako glasno, da se mu je odmévalo celó iz Hrovaškega. — Ker je ta spis odgovor in pogovor na te tvoje nasvetovane oblike v Novicah, ktere so sicer vodice v najnovejši pisavi, in ker se tako milo glasí, beri ga, Dražba, milemu Krušicu v resno premišljevanje in blagovoljno posnemanje!

D. „Znebivši se srečno dolgih pravopisnih in oblikarskih bojev bili smo Slovenci — narod slovničarski — ravno dosegli nekako edinstvo v pisanji, kar se tiče vsaj vnanje oblike naših časnikov, ter smo z zedinjenimi močmi obdelovali svojo národno njivo, oziraje se pri tem tudi na ravnanje naših južnih sosedov, od kterih smo se že in bodemo se še učili; — kar se je zatrosila zopet ljulika nesrečne neskladnosti, ktera se je tu pa tam res tudi prišla. Našli so se namreč — komu ni znano? — kteri „pisevajo ali piševajo, da ne kmetje, ampak kmetije imajo kmetije, ki jim pri dobrem obdelovanji donašajo veselija pa tudi lepega premoženija, v tem ko so si gospódi^je izbrali mnogovrstno dejanije z umom itd.“

Ne bojím se sicer, da bi kdaj večina slovenskih pisateljev pritegnila takim novotarjem, vendar bi jih jaz opomnil in poprosil: ne kazíte slovenskega edinstva, ne kvaríte jezika, in ne motíte dosedanjšega slovenskega razcveta in razvoja, ki meri nekaj tudi na približevanje k jugoslovanskim bratom živečim z nami na enem in istem nepretrganem ozemelji!

Vi se pozivate na veljaka Miklošiča, prepričani, da je on kos, razgrniti staroslovensčini lice, kakoršno je samo na sebi. Dobro, — pa zakaj ga ne posnemate tudi zastran novoslovensčine? Berite njegove čitanke, njegov staroslovenski slovar, kako on slovenske besede piše, on, ki se mu gotovo nikdar še sanjalo ni, da bi trebalo sedanjó živo slovensčino pritis-kati na Prokrustov posteljnjak nekdanje slovensčine ali bolgarščine in raztegovati jo po isti.

Pri zbornih imenih (coll.) in pri glagolščakih (subst. verb.) poznajo vsa živa slovanska narečja sámo formacijo — je (Čehi sedaj *i*), ne pa — ije, kakor ima staroslovensko. Kdo nam tedaj daje pravico, odstopati od njih? Če Srbo-Hrvati, da molčimo od drugih, pišejo: pisanje, vladanje, orožje, područeje, podnožje, podgorje, predmestje, Podrinje (Drina-Thal), in zaradi razločnosti celó Potisje (Theissgebiet, ne Potišje niti Potisije), čemu bi mi po neki domišljeni doslednosti vtikali tisti *i*, kteremu ne bi vedeli ni pravega glasú?

Držimo se torej udomačenega, v časnike z mnogim trudom vpeljanega pisanja, in ravnajmo se, čistó isto, po nekdanji mrtvi slovensčini samo toliko, da ne zastranimo ali zabrazdimo od živega slovenskega in srbsko-hrvaškega narečja! Dixi“.

XXXIII.

D. Težak je začetniku že prvi razred moške sklanje; ali še teži mu mora bití drugi, in vse „klasje z domačega polja“ stavim v poklon tistemu, kteri mi jasno razloči zgleda „klás in trák“ z raznimi oblikami in po vseh opombah od *a* do *i* in celó do *j*! Krušicu samemu se smili, torej pravi §. 14: »der jüngere Anfänger möge sich nur die Anmerkungen: *c*), *g*), *h*), *i*) und *j*)-dieser Abtheilung und die aufgestellten Muster aneignen« — češ, druge reči so le „für den älteren Anfänger!“

O. Precej dobro je razložil to reč Janežič, in po njem naj se je učita oba; mi pa jo zdaj pustimo.

D. To bi pa vendar rad vedil, zakaj piše Krušic pri zgledu *b*) v dajavniku in mestniku edinstva „trakovi in pri trakovi“, in zakaj pravi v opombi: »Fehlerhaft sind die im Wem- und Ortsfalle der Einzahl in der Schrift üblichen Formen *trakovu*«. Kopitar ima v dajavniku pač obe obliki, ali Metelko, Potočnik imata edino in pravilno *trakovu*, in zdi se mi, da se je ta oblika v sedanjem slovstvu vstanovila.

K. Miklosič piše §. 289: »die von kop. 232. neben tatovi angeführte dativform tatovu, die auch met. 178. 179. bietet, ist unrichtig«.

D. V tem je učenec huji od učitelja, da ta pravi »unrichtig«, uni pa »fehlerhaft«; v tem sta si pa enaka, da nobeden ne pové, zakaj bi se ne smelo pisati *sinovu*, *stanovu*, *tatoru*, pri *trakovu* i. t. d.

O. Res je lože reči: to je napak, tako ni prav, kakor pa: tako je prav, to-le ni napak. Kaže se, da razlagajo nekteri množnik *ov* iz *u*, in da se jim preširno ali prepolno zdi pisati v daj. *-ovu*, torej pišejo *-ovi*. Staroslovenščina rabi v tem sklonu res *-ovi*, novoslovenščina si je pa, kakor si prej omenil, vstanovila v dajavniku skozi in skozi *u* pri moških in srednjih imenih, bodi si z množnikom ali brez njega. Ker se množnik *ov* po družih sklonih vdéva brez ozira na sklonilo, p. rod. *sin-ov-a*, *trak-ov-a*, druž. s *sin-ov-om* i. t. d., zakaj bi se ne smel vdévati tako tudi v dajavniku? In ker se sedanja gotova pisava s tem le béga, in bi sim ter tje le dvomljiva biti utegnila (*sinovi*, *tatovi*, *trakovi*, *dnevi*, daj. edin. ali imen. množ. i. t. d.), čem jaz torej raji ostati pri dosedanji gotovi ter pisati tudi v prihodnje v daj. edin.: *sinovu*, *bregovu*, *dnevu* i. t. d.

XXXIV.

D. Razne so oblike tega razreda; ali niso morebiti razni tudi njihovi poméni? Ali je vse eno, naj pišem *tatje* ali *tatovi*, *traki*, *trakje*, *trakovi*, *dni* ali *dnevi*, pri *volih* ali *voléh*, v *koncih* ali v *koncéh*?

O. Premalo sem premisljal to reč in premalo opazoval narod, da bi znal na to prav odgovoriti. Važna je gotovo, in prav bi bilo, da bi jo naši slovnicearji preiskali, razjasnili in določili. Kar vé, je doslej pisal o tem le Potočnik. Da izvedó njegove misli jezičniki katerikoli, beri če tudi po nemški, kar uči o teh oblikah in njih pomenih v slovnici svoji str. 15. 16. (2. Aufl. 1858)!

D. §. 8. piše Potočnik: 11. »Viele Hauptwörter nach dem Muster **B.** (*kós-á-ú*, das Stück) können in der Vielzahl in der Bedeutung einer Gesamtheit als eine Art Collective gebraucht werden, in welchem Falle sie auch eine eigene Biegungsform für die Vielzahl annehmen. Im Deutschen pflegt man in solchen Fällen das Geschlechtswort wegzulassen; z. B. Ich handle mit Bändern; im Slowenischen in Krain haben wir einen

eigenen Biegungsausgang dafür: traki prodajam, statt trakove, oder s trakmi kupčujem, statt s trakovi. Solche Collective werden nach folgenden zwei Mustern — možjé, trakovi — abgeändert . . .

12. Wenn solche Wörter nicht als Collectiva gebraucht werden, so richten sie sich nach dem Muster **B.** z. B. Darí berem, pa dans sim komaj tri darove dobil: ich sammle Gaben, habe aber heute kaum drei Gaben erhalten. Traki prodajam, pa sim še le štiri kratke trakove prodal: ich verkaufe Bänder, habe aber nur vier kurze Stücke (Bänder) verkauft. Po germéh se zajci skrivajo, pa boš v desetih germovih (oder germih) komaj eniga dobil: die Hasen verstecken sich in Gesträuchen, du wirst aber in zehu Sträuchen kaum einen finden. Der nämliche Unterschied ist zwischen zobjé und zobovi; lasjé und lasovi; tatjé und tatovi u. s. w.

13. Auch mehrere Wörter nach dem Muster **A.** pflegen in der collectiven Bedeutung vom Dativ der Vielzahl angefangen sich nach dem Muster trakovi zu richten; z. B. vóli sim kupil, ich habe ein Paar Ochsen gekauft; daj volém jesti! gib den Ochsen zu fressen! v koncéh pase, er weidet an den Enden (der Aecker); to je s evékmi pribito, das ist mit Holznägeln angeschlagen; s koliko evéki, mit wie viel Nägeln, u. s. w.

O. Nuj nuj, Krušic moj! Dokaj lepe tvarine je to, zlasti za tacega, ki je mnogo se kretil med narodom slovenskim.

XXXV.

K. §. 15. č. b) pravim: Nennwörter, welche im Werfalle der Einzahl vor dem *o* zwei Mitlaute haben, schalten im Wesensfalle der Zwei- und Mehrzahl ein *e* ein: okno — óken, pismo — pisem.

D. O ženskih pred *a* — praviš: „zwei oder mehrere“ p. iskra — isker, suknja — sukenj, dekla — dekel, igla — igel, služba — služeb itd.; ali že Glasnik piše: „Pravilo o ženskih samostavnih kakor tudi pravilo o množnem rodivniku srednjih in ženskih samostavnikov str. 16 b) in 19 f) ni veljavno na vse strani: mesto — mest (ne meset); barka — bark (ne barek)“ itd.

K. Da je *st* neločljiv, se vé; tako tudi *lj* in *nj*: p. polje — polj, sanje — sanj, in Miklosič ima celo zarj iz zarja nam. zarija — zarij.

D. Pri dveh ali več soglasnikih, ki se lahko in dosti razločno izgovarjati ne dajo, zahtéva to blagoglasje, učí Metelko; in Janežič piše o ženskih §. 91, a, in o srednjih §. 96 p. „Stojita li na koncu srednjih débel dva ali trije soglasniki,

kterih skupna izreka se ustom upira, vstavi se v dvojnem in množnem rodivniku zavoljo lepoglasja kakor ženskim imenom e pred poslednjim soglasnikom, pred *j* jim pa *i* oživi; razun lj, nj, st, šč, zd itd. (cf. §. 30. III. a).

O. Miklosič določi malo boljše to reč v §. 273, kjer pravi, da neločena ostaneta soglasnika, kedar je prvi sikavec (c, s, z), drugi pa goltnik (g, h, k) ali zobnik (d, t): vojska, gosposka, usta, glista, krasta, nevesta, uzda, brazda, brzda, zvezda itd. vojsk, gosposk, ust itd.; tako tudi klešče, tašča, toporišče — klešč, tašč, toporišč; vendar goska — gosek, stsl. gos'ka.

XXXVI.

D. Pisali smo poprej v dvojnem in množnem rodivniku: žival, misel, pesem, bolezen, prikazen, kokoš, nit, miš itd.; potlej so jeli nekteri pisariti: živali, misli, pesmi, bolezni, prikazni, kokoši, niti, kakor v rodivniku enojnega števila; zdaj pa kažeš Krušic, naj se piše: živalij, kostij (§. 18), kakor ljudij (§. 14, h), očij (§. 15, e), gospij (§. 17, h), hčer in hčerij (§. 18, e)!

O. Kopitar že piše str. 250 v posebni opombi: Einige schreiben im Genitivo der Mehrzahl živáli; nach der Analogie von klopí, dass also in klopí keine andere Abweichung, als die Ueberwanderung des Tons, wie der Hauptsache nach in den übrigen Casibus, statt hätte. Das tonlose *i* ist ohnehin stumm.

D. Metelko ima v sklanji VI, a) samo žival, ter pravi, da se po tem zgledu ravnaajo vsi na soglasnike *z i* brez naglasa v rodivniku; nekteri večzložni pa vdévajo že v imenovavniku zavoljo blagoglasja polglasnik, ki ga v sklanji izpuščajo, v množnem rodivniku pa velikrat spet privzemajo. — Potočnik kaže v množnem rodivniku *nit (i)*; Janežič pa piše §. 91. d): Ženskim samostavnikom na soglasnik (B.) rodivnikovo sklonilo *i* med ljudstvom véasi odpada, kar pa ni, da bi se v knjigi posnemalo, vsaj pri eno- in dvozložnicah ne, n. pr. Kolikor glav, toliko misli (ne: misel). N. pr. — Osem luči (ne: lúč) sem ti prižgal. N. ps.

O. To je vsled Miklosičevih besedi, kateri §. 300 k zgledu *nit* pravi: Der pl. gen. lautet stets auf *i* aus: dver, zapoved, trub, misel. preš. 59. für dveri, zapovedi, misli sind demgemäss unrichtig.

K. Tudi Metelko piše pri ženski sklanji V. str. 186.

„Im Genitiv plur. spricht und schreibt man Marij, podertij, ládij, etc. weil das *ij* hier die eigentliche Biegungssylbe ist. Sollten wir nicht im Genitiv plur. nach dem Altslawischen allezeit *ij* anstatt *i*: kostij, ljudij, dnij etc. schreiben?“

D. Po staroslovenskem torej si pisal: živalij, kostij itd?

O. Res je v stsl. in v nekterih slovanskih p. rus. *kostyj* in celo *kostej*, *poslanij* itd.; vsi drugi pa pišejo *kostj*, *ljudj*, in *rib*, *volj* itd. Tudi v stsl. so razlike v tej pisavi, in celo pri rodivnikovi obliki: *pesmi*, *živali* — se kaže velikrat dvomba, da se dá še le iz celega stavka spoznati, kar se pri imenovavniki: *pesem*, *žival* — kmali lahko razloči, zlasti kedar je samostavnik brez pridevnika. Sicer se v dvojnem in množnem štev. imena res drugač. naglasujejo, *l* se sploh čisto izrekuje, z nekakim polglasnikom p. *živál-i*, *misl-i*, *niti*; nikakor pa se v nsl. ne dá zagovarjati pisava *ij*: *mislij*, *svislij*, *kokošij*, *mišij* itd.

XXXVII.

K. To menda vendar ni napak, da §. 15. č. e) pravim: *Nebes Firmament, slóves Lenmund, Ruhm*, so wie auch *čudez* und *čudež* Wunder, statt: *nebó, slovó, čúdo*, sind der Schriftsprache unwürdige Afterformen.

O. V staroslovenskem res ni brati teh oblik, in morebiti so nevédni pisatelji podaljšek *es*, s katerim se sklanjajo nekatere srednje imena na *o*: *nebo*, *pero*, *drevo*, *slovo* itd. pripeli tudi imenovavniku, in nekteri so ga premenili celó v *ez* p. *nebez*, *slovez* itd. Čudez nisem doslej bral nikjer; stsl. je bilo *čudo*, -a in -*esa*.

D. Časih smo ločili *nebo*, *a* (*coelum*), *nebo*, *esa* (*palatus*) in *nebesa* v množnini (*coeli*), in tako se dá morebiti v pomenu ločiti čudo in čudeš. Ali ste oblike *es*, *ez* in *eš* sploh zavreči v boljši pisavi, kakor n. pr. *Janes-ez-ež*, *Judeš*, *Herodeš*, *Pilatus*?! Ali niso dobre in slovenske?

O. Slovanske niso; Slovenci jih pa imamo zlasti *ez* in *eš* prav pogostoma. Poslednjo razlaga še Janežič str. 119, kjer pravi: *eš* kaže na *osornega*, *sitnega* ali *samogoltnega* človeka, n. pr. *derež*, *grabež*, *gulež*, *prevzetnež*, *revež*, *sitnež*, *snedež*, *štorklež*, *tepež*, *zagovednež*; vendar

ima sama po sebi še širji pomen, n. pr. živež, delež, tepež, madež, padež, in tako tudi čudež itd. — Končnice *ez* Janežič nima, Metelko pa, in še v mnogih besedah, p. vitez, nebez, slovez, videz, samez, kladez, gobez, belez, penez, knez.

D. Ali je grajati v vseh teh besedah, ali samo v *nebez*, *slovez* in *čudez*?

O. Ako se pomisli tudi na druge p. ljubezzen, bolezen, in tema podobno prijazen, prijaznost i. t. d., ktere so vendar tudi občne, terditi ne morem, da bi bile omenjene oblike v novoslovenščini „der Schriftsprache unwürdige Afterformen“.

XXXVIII.

K. Vsaj opombi §. 17. č. b): Zu bemerken ist, dass die steierischen Slovenen bei allen auf *a* Auslautenden den Gesellschaftsfall auf *oj* bilden: z *rókoj* oder z *rokój*, was auch der Schriftsprache dienlich wäre, um nicht blos dem Tone nach sondern auch der Form nach den Gesellschaftsfall vom Wenfalle zu unterscheiden« — in o pridevnikih §. 22, č. g): »Im weiblichen Wem- und Ortsfalle der Einzahl wird der Biegungsauslaut *ej* statt *i* in der Schrift immer mehr üblich; hingegen kommt der Biegungsauslaut des weiblichen Gesellschaftsfalles der Einzahl: *oj*, obwol empfehlenswert, meistens nur bei den steierischen Slovenen vor« — ste dokaj krotki in pohlevni!

D. Res imaš obliko *ej* pri pridevnikih v zgledu, *i* pa z *oj* — *ój* v oklepu; Janežič kaže nasproti praviloma *-i* (*ej*), piše pa v opombah k posameznim sklonom §. 116.: »Dajavniku in mestniku ženskih pridevnikov v ednini služite dve obliki: *i* in *ej*; prva je navadnija v današnji pisavi, druga pravilnija in vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovencem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj za določne pridevnike; marsiktera dvoumnost bi se utegnila odverniti po njej«. — Zastran oblike *oj* pri pridevnikih molči, pri samostavnih pa §. 89. pravi: Štajerski Slovenci govoré še dan danes *oj* v druživniku, n. pr. **Z** bradoj giblje, z no goj ziblje. N. ps.

O. O teh oblikah ali sklonilih sta govorila že „Tovars“ in Učenc (gl. Jezičn. I, 7 . . .), kakor tudi o oblikah stranáma, stranám, stranáh in stranéma, straném, stranéh, pèsмам in pèsmim §. 18, a (gl. Jezičn. I, 34 in II, 7); le to naj še opomnim, da §. 17, c) prav po nepotrebnem pišeš *détca* die Kinder, ker, dasiravno se stsl. bere *dét'ca* (nsl. bolje že

dética!), slovenski in vsi drugi slovanski pisatelji rabimo sedaj deca dece: in bi sicer pri sto in sto starih imenih marsikaj mógli oponoviti zoper lastnijo sedanjega živega jezika. O tem torej ni vredno govoriti. Manj krotka in pohlevna je pa druga opomba tvoja, ki se bere v §. 19!

XXXIX.

D. K §. 19. bi mémogrede le opomnil, da je menda razloček med Goričam in Goričanom, in da je rodivnik na *-an*, kateri je lasten še nekterim drugim množinskim vasnim imenom, n. pr. Cerkljan, Dupljan, Gorjan itd. iz stsl. imen Goričane, Cerkljane itd. po pravilu, po katerem se za mesto ali kraj imenujejo meščanje ali krajani. — Razun tega tudi, da Metelko piše: Viniverh, Janežič Vini verh, ti pa Vinji verh, in kdo drug bi pisal Vini Verh ali pa Vinji Verh! katero je pravo?

O. Pustimo to, poménimo se ob kratkem le o tisti krotki in pohlevni graji: Anmassung und Sprachkenntnis hat in der jüngsten Zeit: Novomesto, Novomesta, wie man es nie und nirgends hören kann, statt: Novo mesto, Novega mesta u. s. w. abzuändern angefangen«. (Vid. §. 19. str. 23.)

K. Pač res! Pa berita v letošnjih „Novicah“ l. 6, kjer glasoviti slovničar Δ graja, da so nekteri pisatelji slovensko ime Novo mesto premenili v Rudolfovo po nemškem Rudolfswerth namesti Neustadt, in da so nekteri počeli pisati: „z Novomesta“, „(pri) Novomestu“, „za Novomestom“ itd.

D. „Kadar beremo kaj takega, piše ondi tenki slovničar po novi „slovnici za oči“, dozdeva se nam, kakor bi nas kdo . . . zauhoval. Pa menda čuti take (nevidne) zaušnice z nami vred tudi vsak trd (!) Slovenec. Vés narod slovenski sklanja mestna imena: Stari trg, Nova gora, Novo mesto itd. ravno tako, kakor se sklanjajo národna (samostavna) imena s prilogi: stari trg, nova gora, novo mesto itd. Živa duša ne pravi: „iz Starotrga“, iz „Novogore, iz „Novomesta“ itd., nego vés národ govori: „iz Novega mesta“ (kakor iz novega mesta)“ itd. — Tako pa govori národ po svoji stari pravici. Te stare pravice mu ne sme kratiti tedaj noben pisatelj“.

O. „Ves národ govori tako — živa duša pa ne pravi!“ — in vendar a) se čuje sim ter tje: „bil sem v Nov“-

mestu, grem iz Nov'mesta; „ s polglasnikom, ki ga namestuje o, torej „v Novomestu, iz Novomesta“; in vendar b) piše oni slovníčar „za oči“ sam „Novomesčani“, in tako se c) glasi pridevnik novomesški-a-o“; in sam pravi, da d) z nami vred pišejo drugi Jugoslovani „Carigrad, iz Carigrada: mi pa, Mokronog, iz Mokronoga“ itd., in sam spozná, da e) pravi Srbin: „Beograd (o = l), iz Beograda ali Biograda itd.“, da f) nemško imé „Neustadt“ tudi ni na dvoje razdeljeno, in naposled mora viditi sam, da pisatelji, ki so to pisavo nasvetovali, se je vkljub tvojim in njegovim nekrotkim in nepohlevnim besedam deržijo, in se je morebiti celó v prihodnje deržali bodo, ker tudi letos smo dobili gimnazijski letnik iz „Novomesta“ ne pa iz „Novega mesta“.

D. Bodi si že kakor koli; vendar mislim jaz, ker se vé, koga je zaušnica tvoja, dragi moj Krušic! zadéla, da je to, če tudi ne »Sprachkenntnis«, vsaj »Anmassung in der jüngsten Zeit!« —

XL.

K. Ta je pa prehuda! Zaušnica moja — koga bi bila zadela? In — „Anmassung in der jüngsten Zeit“ — tega zase ohraniti ne morem. Tovarš, pomagaj!

Tovarš. To ste pravi Poljaki! Terdi Slovenci — pa vendar čutite že nevidne zaušnice! Da se vidoma ne sprimate, ustavim za letos vaše posvétovanja nekaj tudi za to, ker ste v svojem razgovarjanji o glasoviti nemški knjigi slovenskega pisanja dospeli do novega poglavja, nekaj pa, ker ravno zdaj gredó učenci spet na delo, in nama Jezičnik hudo hudo utegne očitati predolge počitnice. Čas je, dragi Učenec! da začneva, kjer sva jela praznovati.

Učenec. Mirno sva se pogovarjala o prestarih časih, kedar je knez slovenskega naroda bil duhoven ali svetjenik in knjižnik, kakor spričuje Rački (Pismo slov. str. 48).

T. In v knjigi sv. Cyr. i Meth. I. piše: „U prestaro doba knez naroda ili puka bješe ujedno svetjenik; s toga u česk. i poljsk. dosada kněz = ksiądz znamenuje svetjenika“. — Imeli so Sloveni nekđaj svoje deržave in svoje narodne vladarje, vélike kneze in župane, dokler si niso dobili kraljev, carjev ali cesarjev itd. Dolgo je bila pri njih skle-

njena duhovska in deželska oblast, in kakor knez *), tako jim je tudi župan bil silo imenitna oseba.

U. Knez Slovincem sedaj ni tolikanj v navadi, župan je pa znan v vsaki vasi. Zdi se mi vendar, da je nekdam imel več oblasti in več veljave. Ni davno, kar sem bral, da so nekateri srenjski predstojniki se tega imena celó branili, češ, da so bili župani grajšinski beriči, ki so tlako napovedovali, tlačane k delu priganjali, novince k žolnirjem lovili itd!

T. Pa jim je „Slovenec“ tudi povedal, da so bili to le grajšinski župani, ne pa občinski ali narodni.

U. Stara pisma nam pričajo, piše „Slovenec“ (l. 1865. št. 14) o imenu „župan“, da so pri naših slovenskih predstarih „župani“ močno sloveli, bili so tisti gospodje, ki so s kraljem in z vojvodi v prvi zbornici sedeli in postave delali za celo domovino. Pri nas v Avstriji v prvi zbornici sedijo sami princi, kardinali, knezi in škofi in še malo drugih najslavnejših mož. Tem enaki so bili „župani“. Zatorej se na Hervaškem še naše dni „Obergespann“ imenuje „nadžupan“, in ima skorej kraljevsko oblast.

Nasprotniki naši so nam pokvarili vsa imena: „kordevom“ in beričem so rekali „župani“, da bi naše ljudi in naš jezik prav na sramoto postavili. Nasprotniki naši v nekterih krajih še zdaj tako počenjajo in naše ljudi motijo. Pa vendar ti žalostni časi za nas Slovence so večí del že minuli, naš jezik se spet k česti vzdiguje, naše slovenske naprave se spet oživljajo in tudi stara imena naših pervakov in velikašev bojo spet k česti in v navado prišle. Mi, ki vemo in poznamo sramotno ime „župan“, pomerli bomo in prostor naredili našej mladini, ktera od tistih krivih in osramotenih „županov“ in „beričev“ nič ne bode več vedela, in ne bode jih poznala. Izrejena in podučena bode naša mladina v domačem, slovenskem duhu, poznala bode naših starodavnih pravih županov mogočno oblast in slavno visoko stopinjo, in — morebiti da tistih časov še mi doživimo, da naši srenjski prejpstavljeni ne bojo le neki ponižni pomagavci c. k. okrajnih predstojnikov, in da se ne bojo imenovali

*) Zastran obrazila *ez* vid. Glasnik X. 12, kjer naš Davorin pravi, da suffix *ez* *es*, p. v besedah: knez, lemez, gavez, palež ni tuj, ampak domač in se vjema z litevsk. ingas, let. égs, in tudi v prvoetični dobi slovanščine se je glasil engis, égis — engs — égs; pozneje: eg', primeri: kneg' in knegz' dalje žensko kneginja, ktera beseda ni kje iz: cuning izposojena, temuč obče blago indoevropsčine itd.

srenjski predstojniki alj „Bürgermeisteri“, ali pa clo, kakor se tudi sliši, „Purkelmaistri“, ampak da bojo pravi in veljavni korenjaki in velikasi, pravi stari „župani“, po starem imenu, po stari oblasti in stari slavi. Tedaj bojo naši srenjski predstojniki imena „župan“ veseli in ponosni“.

XLI.

U. Ker so slovenski župani bili in morebiti spet bodo tolikanj imenitne osebe, je pač vredno, da se tanje pomeniva o pravem n prvotnem pomenu besede „župan“ in nje različnem pisanji.

T. Da je župan razlagati iz besede žu'p'a, to se vé. Miklosič ima morebiti vse različne pomene njene, ker piše: župa stsl. regio, nsl. župa gemeindecongress wochein croat. župa familia luč. serb. župa regio, paroecia, populus stul. cf. nsl. župnica pratum silvae adiacens et croat. župnik parochus serb. župa terra aprica vuk. župan calidus stul. — Razuo tega je pisal o prvotnem pomenu besede župan naš Davorin v Novic. I. 1864.

U. Ondi kaže, da župa, zupa izvirno pomenja: prisojno zemljo (po Vuku „ein sonniges Land, wo entweder kein Schnee fällt, oder der gefallene gleich wieder schmilzt“, terra aprica), v sanskr. gup urere, stsl. župište sepulcrum —, in župan, župnik, zupan pa lastnika prisojne zemlje. In v opombi k unemu sostavku pravi: V pomenu „topel, goreč“ še najdemo jugoslov. župan callidus, in sicer pri Stulli-tu. Kdor pa je imel mnogo žup — terrae apricae — regionis apricae, je lahko dosti ljudi preredit, zato hrv. srbska župa familia, domestici — domača čeljad, vojska. V staroprusčini nahajamo supūni, mater familias, litevski župonė idem etc. —

T. Posebno pomenljivo je, kar piše o tem učeni J. Grimm v Vukovi serbski slovnici str. II: »Das gothische sipōneis (μαθητής) war bisher in der deutschen Sprache unerklärlich; wie wenn es das gleich dunkle slav. župan wäre? Der Begriff von Jünger berührt sich mit dem von Junker (junger Herr) nobilis, domicellus, nachgeborener Herr? so wie Frau, Fräulein mit Edelfrau. Bloss die Südslaven haben župan (croat. špan, woraus ungar. ispan und deutsch Gespann); die Westslaven allein pan (dominus, nobilis), vgl. poln. panna (virgo); lith. pónas (Herr), ponátis (junger Herr), župponė (Frau); altpreuss. supuni (Frau). Die romanischen Sprachen bildeten aus dem entgegengesetzten senior, seigneur denselben Begriff von Herr. — Der lithauische Sprachstamm hat zwar eignen Grund, aber auch Gemeinschaft mit Gothen und Slaven, die auf sehr frühe Zeit weist; einen Beleg bietet das letzte Beispiel«.

U. Ker pa je župan tudi opravljal srenjske (občinske) in kultne (bogočastne) zadeve, med ktere tudi spadajo pogrebnice, pravi dalje Terstenjak, je tedaj poznamovanje: župan, župnik obveljalo v pomenu: oblastnik, vladika — posvetni in duhovni predstojnik.

T. In sicer župan posvetni, župnik pa duhovni predstojnik. — Ker so o pomenu besede župan mnogi že pisarili, pogovoriva se midva o njej še nekoliko!

XLII.

T. Da molčim o besedi župa t. j. Suppe, šupa t. j. Schoppen cf. gr. *σύντα*, župan-ec t. j. Schuhfleck (in sustentaculum quasi — Marko), povém le, da v severoslov. po čes. polj. rus. je župan dolga, verhnja sukna itd.

U. Po tem takem je župan ali špan, kateri da časi kako dobro župo ali juho, vzame pod šupo ali streho, zašije s kerpo čevelj, ali sicer človeka pokrije!! —

T. Kar vém, je prvi razlagal ime župan Popovič (Untersuch. v. Meere II, 71) iz hebr. sub t. j. star in slov. pan t. j. gospod; od tod morebiti subpan ali suppan (alter, grauer Herr, starosta, starašina), in po tém bi bil preveč pisal o Slovenih nekdanji Konstantin: „Principes hae gentes non habent, praeter Zupanos senes, quemadmodum etiam reliqui populi“. De adm. imp. c. 52.

Kakor Linhart pripoveduje v svoji jugoslov. zgodovini, je razlagal Dobner ime župani iz *zu* in *pan* t. j. condomini; Anton iz *sud* t. j. sodba (das Gericht); on sam misli, da je morebiti iz zvati, *sov*—*sov* (Ruf, Einladung), *sovpan* (der rufende Herr, der Aufbieter des Volks zu irgend einer gemeinschaftl. Unternemmung) itd. Markovič naš pravi: *f*hupán et *f*upán a rad. hebr. sub — canescere et slav. pan (dominus), sub-condominus cf. Schulze, Schöpfe, Chefe (Gloss. slav.).

Slovénili so prej nemški Amt — župa, in Amtmann = župan; in bili so celo taki, kateri so to besedo izpeljevali iz sub-amt! V starih spisih se bere kej različno: *Zovpáros*, cuppan, zuppan, zupan, jupan, jopan, sopan, shopan itd. — Dobrovský méni, da je pan gotovska beseda fana, in da je jopan iz bavarskega, koroškega narečja, v katerem so djali žopan — župan, kakor Žid t. j. Jud (v. Slavin), in v

pismu do našega Vodnika pravi, da besedo *shopán* pustimo Nemcem (Schöppe, cf. Schöppel — Schöppl, Assessor, Besitzer, Schöpfe, Schöffe, Scheffe od *schaffen*, *schöpfen* = Rath, Recht vid. Adelung.)

U. In kaj uči Miklosič?

T. „Župan — mal' velik' županja uxor župani; ž'panj adj. serb. župan croat. župnik parochus, magy. ispan, unde slav. quibusdam špan habd. villicus . . goth. siponeis discipulus. Grimm. gram. 2. 180“.

XLIII.

U. Po vsém tem še ne vém, jeli župan naš po besedi, ali ni. Rad bi pa vedil, ker imamo sedaj po novi vstavi spet župane in županije, in zlasti, ker ima Slovenija toliko Zupanov in Zupancev in Zupančičev, da nikamor; in kedar berem poslednje ime v kakem nemškutarskem šolskem letniku: *Suppantšitsch*, se mi dozdeva, da ni le gotovsko, ampak celo gotentotovsko!!

T. Župa (nemšk. Gau, lat. comitatus) je beseda znana posebno Serbom in Hrvatom. Popisal je H. Jireček „Slovanšké právo v Čechách a na Moravě“ — in iz te knjige je posnel nekoliko M. Mesić v Književniku I. 2, in ondi kaže, da župa znači prvobitno po Miklosičevem in Hilferdingovem mnenji a) kuću, stanje, takodjer i čeljad prebivajuću u kući (i danas u Dalmac. cf. Vuk St. u rječ. župa); b) kotar, u kojem stanuje župa ili narod (cf. Konst. Porfyrog. o Hrvatskoj), ogerski komitati (slovašk. stolice) so mu županije = *Gespannschaften*; comes je ispán = župan; comes palatinus nandor ispán = nadvorni župan); c) u sloven. starožitnostih, pravi, znači župa občinsko narodno imanje (cf. zakonik cara Stjepana Dušana). Danas znamenuje župa u Slavoniji parokiju, u Lužici selo, občinu, u Slovenaca ured; in župan, piše dalje, nam je še a) glava župa ili županija, ili b) načelnik manjih občina itd. — Hrovatje imajo sedaj velikega ali verhovnega župana p. v Zagrebu, Reki itd. in podžupana. „Velikoga župana imenuje sam kralj. On je kraljev namjestnik u županiji; ostale častnike izabira narod. Područje velikoga župana vrlo je znamenito. On je glava političke i gospodarske uprave i županijskoga pravosudja“ itd. — Kurelac piše, da

župa je sedaj a) županija, b) plovanija ili parohija, i pod žup je dvojega perja: u primorju našem zovu tako crkvenjaka a u Istri slugu pri sudu, a podžupan je prvi pod županom (vid. Fluminensia).

U. „Župan je od župa stsl. Gemeinde, Distrikt — piše nekdo v Novicah l. 1851. Beseda „župnik“ pomeni v južno slovenskih deželah „fajmoštra“; na Slovenskem je pa prostemu narodu še malo znana, in ker je nemška župa (Suppe) v pomenu juha sploh zlo vkoreninjena, se ne bo dala še kmalo vpeljati. Beseda župnik ne izhaja iz „zaupnik“, ampak iz ravno tiste korenine kot župan. Sicer pa tudi beseda fajmošter ni nemška, ker je spakedrano vse skupej iz: parochia in magister, in od tod po vseh evropskih jezikih, na priliko Meister, maitre, maestro, mojster, majstor, mešter itd. — Ako je beseda župnik namesto fajmošter v kakim kraji že navadna, bo toliko pripravniši, ker bodo ljudje imeli za duhovsko reč župnika, za deželsko (to je „politiško“) pa župana“.

T. V hrov. serbskem jeziku se veli župa, župna zemlja sonniges Land; koreniko najdeš v sansk. gup, urere. Vendar jaz ne bi iz korenike gup — žup, urere, izpeljeval rusko-poljske besede župa, salis fodina, piše k že omenjenemu stavku Terstenjak, marveč bi postavil jo k sansk. gôpa geršk. γοπῆ, specus, slov. žep, žepina, Thalschlucht, primeri: Žepina, ime vasi v dolini v vojniški fari.. V rojstni moji vesi se še vidijo tri gomile (mertvaški grobi); in ljudstvo kraj imenuje „na gomili“, travnike pod gomilo pa župnjake. *) Druga ves, kjer se tudi mertvaški grobi najdejo, se veli „Župetinci“, in mnogim kmetom one okolice se pravi Župek, Župnik. Na ptujskem polji stoji Župečja ves, ktero so ponemčili v „Amtmannsdorf“.

U. Kar je to je. V narodnem koledarji našem so v Matičinem imeniku duhovni pomočniki še večji del kaplani, fajmoštri pa so že vsi župniki. Zdaj le ne vem, ali porečemo posihmal župniki le tistim, kateri so matičarji, drugim pa fajmoštri, ali kali?

*) V ribniški dolini na Kranjskem imenujejo župnice tiste košnice (senožeti), ktere so županom prepuščale grajščinske gosposke, ki so bile ob enem tudi politične in sodnijske, za njihove opravila, in na Gorenškem blizu Kranjske gore se župnik imenuje grajščinski travnik, kamor so ljudje hodili na raboto ali tlako: V župnik gremo itd.

XLIV.

T. Kranjski Slovenci pravimo očetu županu špan, materi županji pa španja, Dolenci celo špa(n)ja. „Župan ist aus dem Lateinischen jupan, jopan des Mittelalters entstanden“ — pravi Jarnik (Etymolog. 1832). Pomljliva je tudi stsl. beseda stopan' dominus, herus (Originis alb., stepi bonus, stopan praefectus pastoribus Mikl.; pri Bulgarih „ženy nazývají své muže stopany (stupany) a muži ženy stopankami (stupankami)“ cf. Slovník naučný str. 962.)

U. Dosti dolgo sva že v „španoviji vlekla špano“ —; razdeliva zdaj besedo, in povej mi, kaj pa pomeni pan samo o sebi! Ali ni morebiti tistega početka in pomenka kakor ban?

T. Jungman česki piše: pan, primit. pol. pan cf. sanser. pa, pah, Fürst, Herrscher, graec. παων — παω besitzen, dominus, hospodar (pán bűh, pán pánűw, panáček cf. κρηίλλος), diff. ban gubernator Slavoniae, Croatiae, Illyrii et regnorum Hungariae annexorum. In ravno tako kaže Miklosič: pan' dominus: e lingua pol. irrepsit in quaedam monumenta psl. recentiora . . . rad scr. pá tueri. Terstenjak primerja razun pá sansk. tueri, tudi pá — pascere (pabulum, panis) ter pravi, da v besedi pan, kakor v besedi gost, tičijo zapopadki „Ernährer, Besitzer, Schützer, Herr“. (Novic. 1856.)

U. Toraj Slovani Gorenci imajo pana; Dolenci pa bana? Ali je ban le Hrovatom znan?

T. V hrovaški knjigi (Prva dal.-hrv.-slav. izložba I. 1864) se str. 110 bere v opombi: »Hrvatska bijaše od VII. do početka XII. stoljeća neodvisna država, imajuća svoje narodne vladare, koji se nekada velikimi župani i knezovi, kašnje kraljevi zvaše . . . Okolo kralja bijahu dvorski dostojanstvenici . . . Državni dostojanstvenici bijahu banovi i župani. Državni poslovi obavljahu se na saborih, koji dielili su zakonodavnu vlast s krunom. Zemlja bijaše razdieljena na banovine i županije«.

In Rački (Cyr. i Meth. I, 25) piše: »Kod Avarov celog naroda bješe chagan, a za njim sledijaše bajan = ba(j)an = ban. To je stalno, da dočim iní takodjè Slovjeni (kano Česi) imadjahu svoje župe i župane, za bane ništa neznadjahu«.

U. Kako razlagajo ime ban jezikoslovci?

T. Eni mislijo, da je ban a) skrajšano imé namésti bojan (Metelko), kar priča gr. βοσάρος Κορ. gloss. cf. pas v družih narečjih raztegnjen v pojas, stati — stojati itd.; drugi ménijo, da je b) iz lastnega imena Bajan (Chagan Bajan je bil Obrom ali Avarom glavar od l. 558 — 561, in potem bi bil Chagan : Chan = Bajan : Ban); ali pa c) iz obénega imena

perzanskega bajan — baan, — ban t. j. vojvoda (Safařik); spet drugi si domišljujejo, da je d) iz glagola bajati, to je govoriti po predbi (Poklukar), stsl. serb. fabulari, incantare, bajan incantator cf. scr. bhā, bhas splendere bhas loqui gr. $\varphi\eta\text{-}\mu\acute{\iota}$ lat. fari; ba n' banus, ns. croat. serb.; baniti se superbire. bel. nota byzantinorum $\beta\omicron\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$ Mikl.; Dufresne $\beta\omicron\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$; še drugi terdijo, da je e) južni ban severni pan ($\mu\pi\acute{\alpha}\nu\omicron\varsigma$ — Kinnamos), in Jarnik (str. 52) piše: Ban, der Ban, verwandt mit Pan. Pan, bei den Polen und Böhmen: Herr; jedoch panovec, top. B. in O. Kärnten, und pan-ov-ec, top. B. in M. Krnt. — der erste eine eingegangene, der zweite eine noch bestehende herrschaftliche Waldung — zeigen an, dass der Name pan in Kärnten vor Alters nicht unbekant war (cf. župnik, župnica, po Mikl. pratum silvae adiacens, in panovec po Jarn.).

XLV.

U. Po Miklosiču in Terstenjaku je vsaj v hrovaško-serbskem jeziku župa tudi familia, domestici, populus — domača čeljad, vojska. Kaj je to: čeljad, in kaj mu pomeni tu vojska?

T. Čeljad' je staroslovenski familia, populus, sarcinae; bulg. čelêd, čes. čeled', rus. serb. čeljad (cf. slov. obrazilo *ad* za množnine ali zborne obilnosti p. červad, telad, živad, zelenjad, gajilad itd.) ter zaznamnja to, kar slovenski pravimo družina, posli, in tistega pomena je bila in je sim ter tje še beseda vojska.

Mesić, govore o nekdanjem slovanskem pravu, piše, da na jugu se veli vojska to, kar župa t. j. čeljad ali slovenski družina. „U Boci se pita: Koliko imaš vojske u kući? a žena će kod nas i danas mužu si reći: moj vojno! In vojevoda ali vojvoda je 1) glava porodice ali glava porodična u zadruzi, 2) glava naroda, 3) vodja u ratu ili boju, i to za to, što je po starom običaju sva oružana čeljad u boj išla, gdje je porodična glava bila i vodjom“.

U. Vodja je sploh iz glagola voditi, vojevoda pa je vodja v boju; ali bi se ne reklo toraj bolje bojvoda?

T. Voj je stsl. bellator, in v množ. štev. večidel exercitus, in v tem pomenu je sedaj v vseh jezikih slovanskih. Od tod vojevoda ali skrajšano vojvoda (slovenski tu pa tam vājvoda, ker se o menja dostikrat z *a* p. vozataj n. vozotaj itd.) dux, bellidux, Heerführer, Feldherr, Herzog.

U. Namesti stsl. voj, voin je nsl. sedaj vojak, vojniki, in od tod vojna, vojska, vojščak itd.

T. Vojna je stsl. bellum; milites, in vojska exercitus; bellum. Toraj pravijo nekteri tudi vojskovodja nam. vojvoda. V staroslovenskem že, kakor tudi v nekterih sedanjih slovenskih se bere srednjega spola: vojsko, exercitus (Kriegsheer, Truppen).

U. In boj iz glag. biti je prav za prav bellum, pugna; od tod slov. izrek boj biti, lat. pugnare (nem. die Schlacht schlagen).

T. Boj je stsl. flagellum; pugna, caedes. Linhart primerja besedo boj z gerško βοή (Geschrei, Schlachtgeschrei, Schlacht) in z rusko bojû (ich heule, t. j. voj rus. Geheul), in nemško „Krieg“ z gerško κραυγή, slov. krik (clamor, das Geschrei, der Auflauf, kričati, franc. crier itd.)

U. „Vodja u ratu ili boju“ —; jeli rat slovenska beseda?

T. Stsl. je rat f. pugna, insurrectio, exercitus; scr. *rad* latrare. V navádi je zlasti v hrovaškem in serbskem slovstvu, toda moškega spola. Stsl. je ratiti se, ratovati bellum gerere; nslov. imamo samo ratišče hostile (Lanzenstiel, Lanzenschaft) meg. lex. securis kluss. ratyšče čech. ratište“ cf. nsl. ratišče sensenstiel dain. 64. et ranta lange stange; stsl. ratište hasta; ratovište pertica, fustis (Mikl.).

XLVI.

T. Kakor Jungman, tako uči tudi Miklosič, da je beseda pan iz poljskega prešla v česko in drugo slovansko slovstvo. Bili so celo povestničarji vzlasti poljski, kateri so pripovedovali, da je Pan bil Slavov sin in po njem da se je imenovala dežela Panonija; drugi pa, da je sansk. pan to kar voda, staron. wanda, in da so potem Panonci bili Vandí — Vendí, Benečani pa Lužičani! (cf. Mitth. hist. V. 1846).

U. Poljaki niso dobri slovaki ali slovničarji, sem slišal v časih.

T. Čehi so plemiče svoje imenovali zemane; pozneje so se poprijeli naslova „pan“ za veliko gospôdo, in konec 14. veka so jeli tudi v sv. pismu rabiti „pan“ namesti „hospodin“ (vid. Jireč. Kôn. Hdsch.)

U. Tedaj je zeman slovanska beseda?

T. Iz česke zem' — země, t. j. slov. zemlja, zeman (-anin - ěnin, mn. ane) je zemljak, premožniši kmet ali posestnik

zemljiški (ein Erdbewohner, Landedelmann), ženska pa se kliče zemanka, zemánica.

U. To je prav, ker imamo po Slovenskem mnogo Zemanov, kateri se pišejo se vé „Seemann“, ter menijo, da je njihov primek nemškega vira. — Zemljak je bil Adam toraj, in v nekem kraju pri nas sta si skoraj soseda Zemljak in Adamovec!

T. Paní je čes. gospa, panna pa deva ali devica (panna Maria, virgo Maria); hrov. gospica ali slov. gospodičina je čes. tudi šlechtična in slečna, in tudi to imenovanje so menda pozneje dobili od Poljcev.

U. Ali je v navadi še katerim Slovanom?

T. Rusje pravijo sicer šláhta - tič, šlahetstvo, šlahetnij -skij (Edelmann, Adel, adelig) pa malokdaj; mislim, da ni sploh v navadi.

U. To je pa naša žlahta in žlahtna gospoda, — mar ne? Kakor se mi dozdeva, se je o tej besedi že marsikaj slovenski pisalo, in ne vé, jeli že pravda dognana.

XLVII.

T. Zadnjikrat je pisal o besedi žlahta in žlahtni P. Ladislav ter dokazoval, da ni nemškuta ali germanizem.

U. Ali je pa tudi dokazal?

T. Beri v Novicah l. 1863, str. 43!

U. „Taka je tudi z besedo žlahta; althochd. je povedala beseda slahta to, kar sedanje „Geschlecht, Gattung“. Oni (Nemci) so jo spremenili v „Geschlecht“, mi (Slovenci) jo imamo pa še, kakor je bila. Toraj je dobro rečeno „midva sva si v žlahti“, to je, sva ene rodovine. Tisti soroden pa je nekako neroden, ker je sestavljen. In tako tudi izpeljani prilog žlahtni (nobilis) se skozi in skozi vjema s primitivnim pomenom, kdor namreč več slavni narodov ima, da je že po prededih znan, in da izvira iz slavne rodovine, ta je žlahten človek. Saj tudi Ciceron pravi: Nobilis etiam sic definitur, ut sit is, qui imagines majorum habet. Verr. V. 14. Nemci so spremenili besedo in pomen, mi pa imamo oboje“.

T. Že l. 1846 so nekteri Ipavci ljubim svojim Novicam svetovali, da bi prav bilo razloček delati med besedama „žlahno“ in „žlahtno“, zakaj „žlahni gospod“ je plemenitnik; „žlahtni fant“ bi pa pomenilo fanta iz žlahte, iz rodú i. t. d. — Ali že takrat jim je vredništvo odgovorilo, da Rusje, Poljci,

Čehi in vsi drugi Slovani, ki imajo to besedo, ne delajo razločka med žlahno in žlahtno, temuč pišejo in govorijo žlahtno; ravno tako razlaga to besedo Murko v svojem besedniku; da Ipavcem in nekterim drugim Dolencem navadni izrek „žlahno“ ne pomeni nič družega, kakor žlahtno, in da oni zamoléc v govorjenji *t*, ker sploh vse slovenske besede mehkeje izrekujejo; da namesti žlahtnik (Adeliger) jim je ljubši beseda plemenitnik, ker beseda žlahtnik (Anverwandter) bi utegnila večkrat zmešnjavo napraviti, če postavim rečemo: žlahtnik je bil tukaj — ne vémo, ali je bil kdo od žlahte, ali kak žlahten gospod. — Šest let pozneje so ponatisnile Novice sostavek: „Poskušnja stare slovenšine po Ipavskim in Primorskim“, ki ga je bil spisal slavni Vertovec l. 1844 z neko opombo, koja se z uno prošnjo verlih Ipavcev popolnoma vjema.

U. Glasi se opomba tako-le: „Žlahta ali sorodovina (Verwandschaft) iz nemške besede „Geschlecht ali Geschlacht“. Treba je, da razločimo žlahtno in žlahno. Žlahtno je, kar žlaht (Verwandschaft) zadeva, na priliko, žlahtna dedišna itd. Žlahno pa (brez *t*), kar je posebno dobro, blago, verlo, pitano, — mende od tod, ker so južni Slovenci in sosedje Lahov boljši reči nekđaj od Lahov, iz Lahov dobivali, na priliko žlahno sukno (Padvan iz Padue), žlahne breskve, vina itd. Od tod beseda žlahnost; zato se pravi po žlahtiti se = v žlahtu priti (in die Verwandschaft treten), — po žlahniti se = se izverstno poboljšati (sich veredeln); zato dobro rečem in pišem: Tone in Jaka sta se sicer po žlahtila, pa ne še po žlahnila, sta divja kot pred“.

T. Ker je bilo pisano to že prej, mu veljá torej vse, kar so bile Novice odgovorile verlim Vipavcem.

XLVIII.

T. Vertovcu nasprot kaže učeni dr. Rački, da so Nemci besedo „Geschlecht“ olikali si iz slovenščine, ter pravi, da se slov. šlahta vjema z narodopisnim Leh - Ljah, kakor tudi Vertovec izpeljuje svoj „žlahni“ od Lahov. Ker je to, kar piše Rački v „Odlomci iz državnoga práva hrvatskoga u Beču 1861“ str. 132. 133, prav znamenito in lahko razuméti, beri in razglasi rojakom svojim v njegovi lastni besedi.

U. »Ime Léch', ljech razjasnuje se riečju stsl. léha.. znamenjućom grć. *πρασιά*; lat. areola, agellus, njem. ackerbeet. S toga ime ljech

znači posjednika zemlje, lastnika zemlje, vlastelina, kô što u Českoj i Moravskoj sбилja ovaj stari naziv zamienl se drugim mladjim i razumljivijim, najme zemanin, zeměni, zeměn. Ovo ime ne samo je uzko skopčano s narodopisnim léh', ljah', kô što već Nestor zove Poljake (i danas Poljaci u ravninah zovu se »Lehy,« a u brdah i gorah »Gorali«), već i sa st. poljskim imenom ślachta, ślachcić, n. pol. szlachta, szlachcić, čes. šlechta, šlechtic potekšim iz korena lech, ljach s priduškom s, š (š-lech-ta), pačè i njem. ge-schlecht polazi od slovjenštine, jer se ono javlja u njemštini dosta kasno i to u stranah, gdje Njemci sa Slovjeni bivahu (mjesto Ge-schlecht rabi se u got. kuni, stnem. chunni, skan. kyn).

Dakle lech i šlechta, šlechtic t. j. zeman, vlastelin i plemstvo, plemić jesu pojmovi nerazdruživo spojeni u slovjenском jezikoslovju. Na početku lech, vlastelin imao se zvati svaki slobodan vlastnik, gospodar zemlje; nû kašnje samo imućniji posjednik prostranijih zemalji, do kojih dodjè što baštinom (dedinom), što radi svojih zasluga vladocem nagradjen iz narodnoga, nenasljednoga imanja. Od to doba lech, vlastelin ili vlastnik većega imetka, kao što i čitav mu rod (odatle slov. šlahta = rodbina), ili pleme u znamenu užjem, na koje predjè taj imetak, zauzeše višje mjesto med svojimi suplemenici toli u gospodarstvenom smislu, koli u državnom, pošto s materialnimi interesi vazda su skopčani i državni. Što je indi prije znamenovalo svakoga slobodnoga gospodara, to kašnje označivaše njeki razred. Odtale lech, šlechta, vlastelin dobiše posebno znamenovanje; a šlechta, plemstvo, plemić t. j. koj polazi od stavnoga plemena, roda, počè znamenovati ljude višjega stališa.

Plemstvo indi u narodu slovjenском nije vuklo svoje loze (roda) iz poganskoga basnoslovja, iz kakove odličnije krvi ili srodstva s nadzemskim svietom; niti nebijaše ono izključivom povlasticom gospodujućega naroda, prema komu staro pućanstvo u zavojštenih (zmaganih) pokrajinah, bilo bi odsudjeno na vječno robstvo; već ono potečè iz agronomičnih odnošajih. S toga lech i šlechtic bez leche, zemán bez zemlje, vlastelin i plemić bez vlastništva u dotičnom rodu ili plemenu u javnom životu naroda slovjenškoga nemože se pomisliti.

T. S tim v narodopisnem obziru silo važnim razlaganjem skleni Hicingerjevo na vprašanje: Kako pa je z besedami žlahta, žlahten ali žlahen? — ker se mi zdi naj verjetniše. Pisal je jezikoslovne in zgodovinske drobtinice v Novicah l. 1857, kjer na ravnost pravi, da „ptujščine ne po sili deržati v slovensčini“, pa tudi namesti tujih obilo domačih našteje za rabo in na zbiranje slovenskim pisateljem.

U. Med slovenskim ljudstvom, piše P. Hicinger, se besede „žlahta, žlahten ali žlahen“ sploh močno rabijo, vendar ne edino; zdaj se hočejo prodajati za izvirno slovenske, in povsod vpeljati tudi v pisanji. Ima vse to zadosti temeljitega vzroka? Beseda žlahta le preočitno opominja na staro-

nemško *Schlacht*, zdaj *Geschlecht*, kar je tolko, kot slovensko pleme ali rod; nemška beseda pa se sploh izpeljuje iz korenike *schlagen*, kar pomenja dvoje: biti, tolči, tepsti in razhajati se, razdeljevati se (na pr. „aus der Art schlagen“, „jemanden gut schlagen“). Se li enaka ali podobna korenika nahaja v slovenskem? Pomen tepenja bi se našel v podobni besedi, ako se nemški *Schlag*, žlak primeri s slovenskim *zlo*, *zleg*; pa kjer je žlahta, ondi se ne meni tepenje, ampak enako pleme ali enak rod, nasprot drugačnemu plemenu ali rodu. Paziti se mora tedaj na drugi pomen, na pomen razhajanja, razdelitve; in tu se nahaja v slovenščini beseda *klati*, ki obsega pomen razdeljenja in tolčenja, pobijanja (*spalten*, *schlachten*). Ta je z nemškim *schlagen* toliko v bližnjici, kolikor se tihnica *k* po sorodnih jezikih spreha v *s* in *š*, in kolikor je tihnica *g* le mečje pojemanje prvega korenničnega glasu *k*; izvirna korenika oboje besede pa se nahaja v sanskritskem *kr*, ki pomenja mnogo: kriviti se, karati ali tepsti, in tudi deliti (podaljšana korenika je *krt*, slovensko *krat*). S slovensko koreniko *klati* pa se prihaja še dalje, namreč na koreniko *plati*, ki se razodeva v besedah *pol*, *plat*, *spol*. Tihnica *k* se namreč večkrat tudi spreha v tihnico *p*; v sanskritskem se ima sèm gredoče *prthu*, *plat*, *stran*, v latinskem pa *pars*, *part*, *del*, kjer je ohranjen še prvotni *r*. Kam se po takem pride na zadnje? Menim, da na besedo pleme; zakaj kaže se, da je zvezano ravno s koreniko *plati*, in v rodu z besedo *plat*, *spol*, v poslednje pa, ako se povzame vse izpeljevanje, je tudi v rodu z nemškim *schlacht*, *geschlecht*. Kako tedaj nam je treba rabiti besede žlahta in žlahten ali žlahen? Ni ravno nobene sile; dokler še niso pozabljene domače besede: rod, blagoroden, pleme, plemenit, in reki: smo si svoji, smo si v rodu, on je od rodú, tako dolgo se unih ptujk lahko zderžujemo, razun če jih hočemo rabiti kot poslovenjene ptujke. Vendar za žlahto drugi Slovani sploh le rabijo domače besede: rod, rodbina, rodstvo, svojstvo, pokrevenstvo, pribuznost, h katerim se utegne pridjati sorodstvo; za žlahtnost pa deloma sicer tudi rabijo ptujke šlahta, šlahetnost, šlahetstvo, šlehta, šlechtictvi, vendar niso še zaverгли domačih plemenitost, blagorodnost, blagorodstvo, urozenstvo, urozenost, rodovitost.

XLIX.

U. Kadar berem čes. šlechta (coll. der Adel), šlechták (armseliger Edelmann), šlechtný (edel — müthig — sinnig), bi mislil, da kranjska beseda „žleht“ ni tako „schlecht“, kakor ljudje ménijo! Kaj pa Miklosič uči o besedah žlahta, žlah-ten, ali žlahen?

T. V slovarju pravi ob kratkem: peregrinum pol. ślachta“. Da je to res, se kaže tudi iz tega, da Jugoslovani, Hrovatje in Serbljanje, te besede nimajo; in kakor Ladislav žlahtni (nobilis), tako razlaga Jarnik plemenit-nik (Edler v. Geschlechte; v. vielen Ahnen). In že Murko piše, da je plemenit lat. generosus, da nam toraj nadomestuje popolnoma tujko „žlahten“ v duhovnem in telesnem pomenu (nobilis, cognatus), stsl. plemę (semen, soboles, generatio, genus, tribus) cf. pl — pl'n', pol. plenny fertilis, nsl. plenjati, žito plenja, je plenovito, plod itd.

U. Rojaki smo si t. j. v rodu namesti sorodniki ali sorodovinci, nasprot temu, kar zaznamnja krajan, deželan, deržavljan. Ali ni neroden morebiti nem. „ungeschlacht“, kar je po nekterih krajih rod-a-o samo po sebi (wirsch, unglatt)? Lepa je beseda blagorodni, blagorodstvo v prej omenjenem smislu; vendar se mi zdi neslovensko rabiti na pismih do kmečkih ali nižih stanov naslov: „Blagorodni, Vaša Blagorodnost“ itd!

T. V tem sem prav tvoje misli, in dosti čestno se glasi na pismu naslov: Gospod I. L., brez pridevka. To je slovensko. Pridevki: Visoko čestiti ali visoko učeni in blagorodni ali visoki vredni — se mi zdijo tuji. Pišem tedaj naj raji ali samo gospod, ali pa pridenem blagi ali čestiti gospod. Blag mi zaznamnja človekovo notranje, duhovno vrednost, čestit ali častit pa vnanje, svétovno veljavo. Kadar pa gré komu posebna čast ali ga hočem posebno povzdigniti, zapišem Preblagi ali Prečestiti v tretji stopnji.

U. Četerte pa Slovenec nima več! Se vé, da je v tem spisji razlika po stanovih, vendar so imenovani naslovi ali napisi naj lepši in naj navadniši. — Blagi, čestiti pa tudi blagorodni so bili Slovanom p. knezi, župani, pani in bani, vojvodi, zémani in žlahtniki ali plemiči, o katerih sva

doslej govorila. — Imeli so Sloveni nekdam, si djal, svoje der-
žave in svoje narodne vladarje, vélike kneze in župane, dokler
si niso dobili kraljev, carjev ali cesarjev. Pomeniva se
tedaj slednjič, ako te je volja, nekoliko še o teh slavnih in
svetlih gospodih, preslavnih in presvetlih oblastnikih!

L.

T. Kralj, piše Miklosič, je novoslovenska pa serbska
oblika, stsl. kral' rex, pol. krol oserb. kral lit. karalus ngr.
κράλης, κραλίτζα duc. alb. kralj magy. király . . cf. germ. karl
i. e. carolus magnus. vocabulum hoc in antiquioribus codicibus
non legitur. — Notum est, ima Kopitar (glag. cloz.), Dobrovio
videri factum e germ. Karl, sicut cesar et Kaiser e Cae-
sar's nomine. — In Dobrovski pravi (Inst. ling. slav.) „vox a
Caroli magni nomine Karl per transpositionem nata apud
Slavos, eo fere modo, quo illi brada pro Bart, mramor pro
marmor dicunt. Durichius ab armenico karol potens valens,
Orzechovius a *κοίρανος* deducere maluerunt; clariss. Linde ori-
gine slavicom esse vocem contendit, cum etiam ecclesiasticam
kral' sibi persuaserit. Atqui in libris sacris rex nusquam kral',
sed ubique car' appellatur etc.

U. Linde toraj méni, da je kralj beseda slovenska?
Tudi naš Linhart ugiba, ali ni iz „karati“ ali pa namesti „kra-
jel“ t. j. gospodar kacega „kraja!“ — Kaj pa mi je misliti o
besedah car in cesar?

T. Car' rex, vox peregrina, sed ab annis plus mille ci-
vitate donata, piše Dobrovski; inde carica regina, carsk,
carskij regius, carstvo et carstviye regnum; car'grad
urbs regia (Constantinopolis). — Cr' nescias utrum sit
τοι' car' compendium, an *τοι' césar'*. Equidem cum Ostromi-
riano malim césar' et hic, utpote magis pannonicum; car'
enim nobis quidem videtur remotior contractio et recentior. Kop.
glag. cloz. — Car' βασιλεύς imperator; car' et csr'; cf. césar'
e gr. *καῖσαρ* lat. caesar; césar' βασιλεύς imperator; cesarié,
oserb. khezore germ. goth. kaisar lat. caesar: dobr. idem esse
ac *καῖσαρ* negabat, donec russi ei in codicibus saec. XI. osten-
derent césar'. Mikl.

U. Tedaj mislijo učenjaki naši, da je car gotovo iz ce-
sar le skrajšano ime; drugi pa menijo, da je iz tatarskega
car t. j. Steppenher (Duchinski cf. St. Zaránski); spet drugi,
da je car v jutrovskih jeziki navadni pristavek p. Nebukad-
necar, t. j. „Nebu godni car“!!

T. L. 1853 je pisal v starozgodovinskih pomenkih bistri
Davorin: Caesar, kateri si je prizadeval rimsko moč povišati
na nar večí stopnjo, je hudo ravnal s premaganimi narodi in
od njega premaganemu noriškemu in panonskemu Slovencu še
je ostalo njegovo ime za pomen cesarja, kakor severnoslo-

vanskim narodom ime njihovega premagavca Karla za pomen kralja.

Resnično je moje terdenje, zakaj v dogodivščini slovanske deržavne sestave, ktera je pri vseh bila zmirej ljudovladna, zastonj išemo tega imena, kakor tudi v slovanskem jeziku zastonj korenike besed cesar in kralj. Beseda car je prišla iz semitičkega jezika po Skitih, Sarmatih in Tartarih v slovenski jezik (primeri Nebukadnecar, Baltacar itd.)

Car je sedaj naslov sploh ruskih vladarjev, ki so se do 16. stoletja imenovali veliki knezi p. Vladimira, Kijeva, Moskve itd.; nekdanj pa so se tudi vladarji Srbije in Bulgarije tako zvali. Zdaj pravijo ruskemu carju tudi „samoderžec“ ali samovladar (autokrat), velikokrat kar po latinski „imperator“, in cesarici „imperatrix“. Zena careva ali carjeva je bila nekdanj imenovana carica, najstarejši sin njegov in verjetni naslednik prestola carevega pa carevič, to je, sin carov, in žena njegova, naslednica prestola, carevna, to je hči carova (Vid. Novic. 1855).

U. Iz lat. Carolus se je olikalo Karol — Karel — Karl, in po slov. glasoslovnih pravilih kral-kralj; iz lat. Caesar po slov. cesar, in iz tega po skrajšavi car. Slovenci pišemo car — carja, kakor cesar — cesarja, Hrovatje pa car — cara, kakor sklanjajo tudi cesar — cesara, in posnemajo jih že nekateri Slovenci.

T. Mično je, kar piše o teh imenih Jireček (Könighf. Hdschft. §. 3.): Aus dem Deutschen Karl ist nach einem bekannten slavischen Lautgesetze slavisch kral und mit weiterer Umbildung polnisch król, russisch korol geworden . . Der Name kral ist ferner nur jenen Slavenstämmen geläufig, welche das Königthum bei sich nach westlichen Vorbildern ausgebildet haben, nämlich den Böhmen, Polen, Slovenen, Kroaten, ferner durch Uebertragung den Magyaren (király, in alten griech. Urkunden *κραλης*) und den Rumänen (krajul für kraljul). Russen, Ruthenen und auch Serben, denen das byzantinische Caesarenreich näher stand, haben bei sich den Nahmen Car (zusammenggezogen für césar, caesar) eingebürgert; kral' und korol' gebrauchen sie nur von westlichen Königen (korol' německij, českij, polskij, ugorskij; letzterer heisst bei den russischen Chronisten auch riks aus rex.)

Und was sagt Altmeister J. Grimm? «Der Eigenname Carl hat sich durch die Erhebung der fränkischen Hausmeier auf den Thron über ganz Europa verbreitet, und wie Caesar bei uns (Deutschen) zu Kaiser, ist er bei Slaven und Litauern in der Form kral, król, korol Benennung des Königs geworden«. (Rechtsalterthümer §. 282.)